



РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

411-6/22

Београд



Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 4140 датум: 23. фебруар 2023. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Тематски извештај:

Поступање према лицима лишеним слободе у самици

Београд, фебруар 2023. године

Садржај

Садржај	2
1. УВОД	3
1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ	3
1.2. САМИЦА	4
1.3. ПОДАЦИ О ПОСЕТАМА	6
1.4. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ	6
2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ	7
2.1. МЕРА ПРИНУДЕ ИЗДВАЈАЊЕ	7
2.2. ПОСЕБНА МЕРА УСАМЉЕЊЕ	12
2.3. ПОСЕБНА МЕРА СМЕШТАЈ У ПОСЕБНО ОСИГУРАНУ ПРОСТОРИЈУ БЕЗ ОПАСНИХ СТВАРИ	23
2.4. ИЗДВАЈАЊЕ У ДИСЦИПЛИНСКОМ ПОСТУПКУ	25
2.5. ДИСЦИПЛИНСКА МЕРА УПУЋИВАЊЕ У САМИЦУ	32
2.6. МАТЕРИЈАЛНИ УСЛОВИ	46
2.6.1. КПЗ ШАБАЦ	46
2.6.2. КПЗ БЕОГРАД	47
2.6.3. КПЗ БЕОГРАД – ПАДИНСКА СКЕЛА	48
2.6.4. ОЗ НОВИ САД	49
2.6.5. КПЗ ЗА МАЛОЛЕТНИКЕ ВАЉЕВО	50
2.6.6. КПЗ ЗА ЖЕНЕ ПОЖАРЕВАЦ	51
2.6.7. КПЗ ПОЖАРЕВАЦ – ЗАБЕЛА	51
2.6.8. ОЗ НОВИ ПАЗАР	52
2.6.9. ОЗ КРАЉЕВО	53
2.6.10. ОЗ ЗРЕЊАНИН	53
2.6.11. КПЗ НИШ	54
2.6.12. КПЗ ПАНЧЕВО	54
2.6.13. ОЗ УЖИЦЕ	55
2.6.14. СЗБ БЕОГРАД	56

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и Кликаktiv – Центар за развој социјалних политика.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен у "Сл. гласнику РС", бр. 82/22.

1.2. САМИЦА

Правни оквир којим се регулишу правила понашања лица која се налазе на издржавању казне затвора регулисан је законом и подзаконским актима. У првом случају, реч је о релевантним одредбама Закона о извршењу кривичних санкција, а у другом о Правилнику о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, Правилнику о дисциплинском поступку према осуђеним лицима, Правилнику о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција, Правилнику о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица и др.

Одржавање реда и безбедности у установама за извршење кривичних санкција је веома значајан, а у исто време тежак и изазован задатак који се поставља пред заводско особље. Наиме, у свакој установи где се извршава казна затвора постоје и затвореници који се не придржавају правила понашања, који нарушавају кућни ред, односно крше дисциплину. Међу осуђеничко насиље, насиље према службеним лицима, злоупотреба психоактивних супстанци и други облици непоштовања правила кућног реда, само су неки од примера у којима заводима на располагању стоји могућност примене мера принуде и посебних мера. Поред тога, одржавање реда и безбедности подразумева и сегмент дисциплинског поступања, односно мера и поступака, а у односу на понашање осуђеног лица током издржавања казне. Дисциплинске мере имају за циљ да се спречи кршење нормативног система, да се омогући несметано функционисање установе и успешно спровођење терапеутске активности. Уједно, ове мере смисао имају само ако се примењују примерено личности онога ко је учинио преступ и примерено природи преступа и укупној ситуацији, односно околностима.

Имајући у виду да је примена мера у циљу одржавања реда и безбедности у заводима, а посебно мере упућивања у самицу, због осетљивости и учесталости примене, репресивног карактера и штетних последица које могу наступити по лице, веома важно питање, које само по себи отвара и питања у вези са спречавањем мучења и нечовечног или понижавајућег поступања, НПМ је током 2022. године обављао посете заводима за извршење кривичних санкција у циљу праћења поступања према лицима лишеним слободе која се налазе у самици, односно у било ком облику изолације од других лица лишених слободе. С тим у вези, изабран је узорак од 14 установа за извршење кривичних санкција међу којима је 8 казнено-поправних завода, 5 окружних затвора и Специјална затворска болница.

Приликом одређивања појма самице, пошли смо од начина на који је овај појам дефинисан Манделиним правилима,⁴ а у смислу којих се упућивање у самицу односи на затварање затвореника 22 сата дневно или више без значајног људског контакта.⁵

Методологија рада НПМ током ових посета подразумевала је израду претходног упитника који је НПМ достављао посећеним установама, а који је, између осталог, садржао опште податке о броју примењених мера принуде и посебних мера, броју изречених дисциплинских мера упућивања у самицу, трајању и начину примене ове мере.

⁴ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање према затвореницима, Анекс уз Резолуцију 70/175 Генералне скупштине УН, усвојену 17. децембра 2015. год, А/RES/70/175.

⁵ Манделина правила, прав. 44.

Такође, НПМ је током посета обављао разговоре са осуђеним лицима која су се на дан посете налазила у самици, односно у изолацији од других осуђеника, као и са запосленима у служби за обезбеђење, опште послове, третман и здравствену заштиту, а све како би се испитали услови под којима се изричу и извршавају ове мере, начин поступања према лицима лишеним слободе током њиховог трајања, као и процедуре које с тим у вези постоје. Извршен је и увид у релевантну документацију која се односи на наведено.

У овом извештају представљени су налази из обављених посета до којих је НПМ дошао.

1.3. ПОДАЦИ О ПОСЕТАМА

УСТАНОВЕ И ВРЕМЕ						
КПЗ Шабац	КПЗ Београд	КПЗ Београд – Падинска Скела	ОЗ Нови Сад	КПЗ за малолетнике Ваљево	КПЗ за жене Пожаревац	КПЗ Пожаревац – Забела
08.02.2022.	28.03.2022.	28.03.2022.	14.04.2022.	28.04.2022.	18.05.2022.	06.06. и 14.12. 2022.
ОЗ Нови Пазар	ОЗ Краљево	ОЗ Зрењанин	КПЗ Ниш	КПЗ Панчево	ОЗ Ужице	СЗБ Београд
13.06.2022.	14.06.2022.	02.08.2022.	26.08.2022.	15.09.2022.	28.09.2022.	09.12.2022.
ОСНОВ	Послови НПМ, у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака					
ВРСТА	Тематске					
ЦИЉ	Праћење поступања према лицима лишеним слободе у самици					
НАЈАВА ПОСЕТА	Ненајављене посете					
ПОСЕТЕ ОБАВИО	Заштитник грађана, у сарадњи са Покрајинским заштитником грађана - омбудсманом (ОЗ Зрењанин и КПЗ Панчево), као и удружењима Комитет правника за људска права (КПЗ Шабац и КПЗ Београд – Падинска Скела) и Одбор за људска права Ваљево (ОЗ Ужице)					
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: др Наташа Тањевић, заменица Заштитника грађана и руководица НПМ Чланови тима: Марко Анојчић, Заштитник грађана / Одељење НПМ Маја Јовић, Заштитник грађана / Одељење НПМ Јагода Вјештица, Покрајински заштитник грађана - омбудсман Стефан Тодоровић, Покрајински заштитник грађана - омбудсман Драгиша Ћалић, Комитет правника за људска права др Мира Петровић, лекар специјалиста психијатрије Анђелка Гентић, Одбор за људска права Ваљево					

1.4. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Руководства завода и сви службеници су остварили пуну сарадњу са НПМ. Тиму НПМ су пружене све тражене информације, омогућен увид у и фотокопирање тражене документације, обилазак и фотографисање просторија и ненадзирани разговори са лицима лишеним слободе.

Професионално поступање руководства и свих заводских службеника током посета НПМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НПМ.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. МЕРА ПРИНУДЕ ИЗДВАЈАЊЕ

Мере принуде су врста мера за одржавање реда и безбедности у заводу, у које поред њих спадају и посебне мере. Мере принуде се примењују када је неопходно да се спречи бекство осуђеног; физички напад на друго лице; наношење повреде другом лицу; самоповређивање; проузроковање знатне материјалне штете; активан и пасиван отпор осуђеног.

Мере принуде може применити само овлашћено службено лице, односно лице са положеним стручним испитом за рад у служби за обезбеђење завода. Непосредно након примене мере принуде, изузев мере везивања, обавезан је лекарски преглед осуђеног према коме је мера примењена, који се понавља између дванаестог и двадесетчетвртог сата од примене мере. Писани извештај службе за обезбеђење, медицинска документација и извештаји о обављеним лекарским прегледима достављају се без одлагања управнику, који о примени мера принуде обавештава директора Управе за извршење кривичних санкција и прослеђује извештаје у року од 24 сата од времена примене. Уколико је мера принуде примењена према притворенику, о томе се извештава и поступајући судија.

Мера принуде издвајање је једна од седам могућих мера принуде, за коју Закон о извршењу кривичних санкција⁶ ни Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција⁷ не прописују посебне услове за њену примену. Правилник наводи да овлашћено службено лице може издвојити осуђеног до 24 сата у циљу одржавања реда и безбедности у заводу. Опште је правило да се приликом примене мере принуде користи она мера која најмање угрожава живот и здравље лица према коме се примењује, којом се успешно савлађује отпор и која је сразмерна опасности која прети.

У погледу садржине ове мере, Правилник предвиђа да се она може извршити у посебној просторији или у другој просторији у којој бораве осуђени са одговарајућим третманом, у ком случају примена ове мере не представља облик самице. Од свих посећених завода, овакав начин извршења се примењује само у КПЗ Пожаревац – Забела, у ком примена мере принуде издвајање у пракси представља измену смештаја одређивањем смештаја у VII павиљону Завода, где се осуђени према којем се ова мера примењује смешта у спаваоницу са другим осуђенима.⁸

Према добијеним статистичким подацима од свих посећених завода, током 2021. године све мере принуде су примењене укупно 543 пута, а издвајање као самица 67 пута према 66 лица, што представља 12,34% примене у односу на остале мере.

Нису уочене значајније правилности у заступљености ове мере. На пример, у заводима затвореног типа и затвореног типа са посебним обезбеђењем, издвајање у односу на све мере принуде се примењује од 90,91% у КПЗ Београд, преко 37,84% у КПЗ Панчево до одсуства примене ове мере током 2021. године у КПЗ Ниш, СЗБ Београд и КПЗ за малолетнике Ваљево. У КПЗ Ниш ова мера се иначе ретко примењује, док се у КПЗ за малолетнике Ваљево и СЗБ Београд она не примењује. У СЗБ Београд лекари су, с обзиром на карактер ове установе, више доступни него у другим заводима и, узимајући

⁶ "Службени гласник РС", бр. 55/14 и 35/19.

⁷ "Службени гласник РС", бр. 105/14.

⁸ Осуђени се претходно накнадно разврстава у затворено одељење завода.

у обзир и структуру лица лишених слободе, ремећења реда и безбедности се решавају интервенцијама лекара.⁹ У заводима полуотвореног типа, статистика је такође разнолика: у онима са мањим бројем лица лишених слободе мера издвајања је или једина која је примењивана (ОЗ Нови Пазар 5 пута и ОЗ Краљево 7 пута) или је у једином догађају примењена заједно са другим мерама (ОЗ Зрењанин), у појединим се ретко примењује (КПЗ за жене Пожаревац, ОЗ Зрењанин и ОЗ Ужице), а једино ОЗ Нови Сад, пре свега због броја лица лишених слободе – 468 на дан посете – има релативно више примена мера принуде – укупно 24, од тога 6 издвајања. Са друге стране, у посећеним отвореним заводима мере принуде скоро и да нису примењиване: у КПЗ Шабац ниједном, а у КПЗ Београд – Падинска Скела у једном догађају су примењени физичка снага, везивање и издвајање.

Мера издвајања се често, али не по правилу, примењује заједно са другим мерама принуде – везивање, физичка снага и/или гумена палица. На пример, у КПЗ Београд од 30 издвајања у 11 случајева је примењена са другим мерама, у ОЗ Нови Сад од 6 издвајања у 2 случаја је примењена заједно са другим мерама, у КПЗ за жене Пожаревац од 10 издвајања у 2 случаја са другим мерама и тако даље.

Важећи прописи не регулишу друга питања извршења ове мере, па ни која права осуђени према којем се она примењује може да остварује, односно која права су му евентуално ограничена. У пракси, лице лишено слободе проводи до 24 сата у за то намењеној спаваоници, где добија оброке. Лице на примени мере у највећем броју случајева може са собом да понесе своје личне ствари из спаваонице или му се изузетно оне накнадно донесу, тако што их за то образована комисија попише и уз записник преда лицу. Са друге стране, у КПЗ за жене Пожаревац осуђеницама се током извршења ове мере личне ствари чувају у касети у просторији дежурне службе.

Лица на извршењу издвајања по правилу бораве на свежем ваздуху најмање 1 сат дневно. Ипак, овде има изузетака. У КПЗ за жене Пожаревац осуђенице се на изводе на свеж ваздух, а у појединим заводима број лица лишених слободе у односу на просторне капацитете и број службеника обезбеђења утиче на организацију извођења на шеталишта, те боравак на свежем ваздуху траје краће од 1 сата (нпр. у ОЗ Ужице). Различита је пракса и у погледу коришћења шеталишта: од 10 завода који примењују издвајање као самицу и у којима се лицима омогућава боравак на свежем ваздуху, у 3 се она изводе на шетњу заједно са другим лицима лишеним слободе, а у 7 завода ова лица током шетње буду сама.

У погледу остваривања осталих права, лице лишено слободе може да обавља телефонске разговоре (осим у КПЗ Београд – Падинска Скела и КПЗ за жене Пожаревац), а у свим заводима може да прима и шаље поднеске и друга писмена. У КПЗ за жене Пожаревац осуђеницама се пре смештаја у просторију за издвајање понуди да обаве телефонски разговор.

⁹ Једина мера принуде која се у овом заводу примењује је везивање кожним каишевима, 157 пута током 2021. године. Током примене ове мере лица су под константним надзором особља.

1.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сва лица лишена слободе према којима се примењује мера принуде издвајање имају могућност:

- боравка на свежем ваздуху најмање 1 сат;
- остваривања права на телефонски разговор, у складу са кућним редом.

РАЗЛОЗИ

Сваки затвореник који не ради на свежем ваздуху, ако то време дозвољава, мора да има најмање један сат дневно за одговарајуће телесне вежбе на свежем ваздуху.

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.

Општи животни услови обухваћени овим правилима, укључујући и оне који се односе на осветљење, проветравање, температуру, санитарне уређаје, исхрану, воду за пиће, боравак на свежем ваздуху и физичке вежбе, личну хигијену, здравствену заштиту и одговарајући лични простор, односе се на све затворенике, без изузетка.

Дисциплинске или ограничавајуће мере не обухватају забрану контакта са породицом. Начин одржавања контакта са породицом може да буде ограничен само у одређеном временском периоду и то искључиво ради одржавања реда и безбедности.

Затвореницима се дозвољава, уз неопходан надзор, комуникација са породицом и пријатељима у редовним временским размацама:

- а) кроз писмену преписку те употребу, тамо где је то доступно, телекомуникационих, електронских, дигиталних и других средстава; и
- б) кроз посете.¹⁰

Притворено или затворено лице има право да га посећују и да се дописује, посебно са члановима његове породице, и даће му се адекватна прилика да комуницира са спољним светом, подложно разумним условима и ограничењима како је одређено законом или правилима.¹¹

Главни аспекти затворског режима који су релевантни за процену услова у самици укључују приступ вежбању на отвореном и програмима, приступ смисленом контакту са људима у затвору и контакт са спољним светом. У складу са правилом 21 Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима, сваки затвореник који није ангажован на пословима на отвореном мора имати најмање један сат одговарајућег вежбања на отвореном дневно ако то временске прилике дозвољавају. Слично, Европски комитет за превенцију тортуре наглашава да би свим затвореницима без изузетка требало омогућити један сат вежбања на отвореном дневно. Међутим, пракса држава указује да се ови стандарди не поштују увек. У Јордану, на пример, притворенику је било дозвољено да изађе из самице само један сат недељно (А/ХРЦ/4/33/Аdd.3, додатак, став 21). У предмету Полтроцки против Украјине, Европски суд за људска права је утврдио да недостатак могућности за вежбање на отвореном, заједно са недостатком приступа природном светлу, представља кршење члана 3. Европске конвенције о људским правима.¹²

¹⁰ Манделина правила, прав. 23.1, 36, 42, 43.3 и 58.1.

¹¹ Принципи заштите свих лица под било којим обликом притвора или затвора, Резолуција Генералне скупштине УН 43/173, принц. 19.

¹² Ванредни извештај Специјалног известиоца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, А/66/268, пар. 52.

Затвореници имају право да што чешће комуницирају - путем писама, телефона или других видова комуникације - са породицом, другим особама и представницима спољашњих организација, као и да примају њихове посете.

Комуникација и посете могу да подлежу ограничењима и надзору, ако је то нужно због постојеће кривичне истраге, одржавања реда и мира, личне и опште сигурности, спречавања извршења кривичних дела и заштите жртава кривичних дела, с тим што та ограничења, укључујући ограничења које одреди правосудни орган, морају ипак омогућавати бар минимални контакт.

Сваком затворенику ће се омогућити најмање сат времена дневно физичке активности на свежем ваздуху, ако то временске прилике дозвољавају.¹³

Посебно треба поменути физичку рекреацију на отвореном. Обавеза да затвореницима свакодневно буде дозвољен један сат боравка на отвореном је широко прихваћена као основна гаранција (по могућности, то би требало да буде делом ширег програма активности). **ЦПТ жели истаћи да сви затвореници без изузетка (укључујући оне који су кажњени конфинацијом у ћелији) морају имати могућност да свакодневно вежбају на отвореном.** Такође се сматра да објекти за вежбе на отвореном морају бити релативно пространи и, кад год је то могуће, да нуде склониште од неповољних временских прилика.

Такође је веома важно да затвореници у разумној мери одржавају добар контакт са спољним светом. Изнад свега, затворенику треба обезбедити одржавање односа са породицом и блиским пријатељима. Водећи принцип мора бити унапређивање односа са спољним светом; свако ограничавање таквог контакта мора бити засновано искључиво на довољно јаким разлозима безбедности или на разлозима који се тичу расположивих средстава.¹⁴

Неопходност: правило да су дозвољена само ограничења потребна за безбедно и уредно затварање затвореника и за задовољавање захтева правде подједнако важи за затворенике који се налазе у самици. Сходно томе, током времена проведеног у самици затворенику не би требало одузети права као што су право на посете, телефонске разговоре и преписку, као и приступ ресурсима који су иначе дозвољени осталим затвореницима (као што су материјали за читање). Режим самице би такође требало да буде довољно флексибилан да омогући смањење ограничења која нису потребна у појединачним случајевима.¹⁵

Комитет сматра да свим лицима лишеним слободе у затворима треба обезбедити, као минимум:

...

- редовне могућности да остану у контакту са спољним светом.

ЦПТ је више пута наглашавао да сви затвореници морају имати користи од најмање једног сата дневног вежбања на отвореном и/или времена на отвореном, односно два сата у случају малолетних затвореника. Ово остаје основно право за све затворенике, укључујући и током пандемије COVID-19.

ЦПТ у великој мери поздравља све већу доступност ћелијских телефона и безбедних затворских мобилних телефона, као и решења заснована на интернету која омогућавају затвореницима да одржавају своје породичне односе и контакт са спољним светом. Ове иновације корисно допуњују постојеће фиксне телефоне који се налазе у заједничким просторијама. ЦПТ наглашава да сви затвореници треба да имају доступан и редован приступ приступачним средствима да остану у контакту са спољним светом.¹⁶

¹³ Препорука Рец (2006) 2 - рев Комитета министара државама чланицама Савета Европе о европским затворским правилима (Европска затворска правила), прав. 24.1, 24.2. и 27.1.

¹⁴ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, ЦПТ/Инф (92) 3, пар. 48. и 51.

¹⁵ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, ЦПТ/Инф (2011) 28, пар. 55.(д).

¹⁶ Стандарди ЦПТ: Праг пристојности за затворе - критеријуми за процену услова притвора, ЦПТ/Инф (2021) 5, пар. 68, 80. и 81.

Осуђени има право на телефонски разговор у складу са одредбама прописа који уређује кућни ред завода, о свом трошку.¹⁷

Осуђени који је разврстан у затворено одељење може да телефонира најмање четири пута недељно, а осуђени који је разврстан у полуотворено и отворено одељење може телефонирати свакодневно, у складу са могућностима завода.¹⁸

У погледу посебних процедура које би се примењивале према овим лицима, а које не важе за друга лица лишена слободе, Правилник о начину обављања послова у служби за обезбеђење у заводима за извршење кривичних санкција¹⁹ предвиђа обавезни преглед и претрес лица лишеног слободе пре смештаја у просторију за издвајање, што се у пракси и ради и то је једина разлика у поступању приликом дневне рутине. У КПЗ за жене Пожаревац осуђенице се приликом смештаја у просторију за издвајање обавезно пресвлаче, у просторији их чека чиста гардероба, коју је НПМ и затекао приликом њеног обиласка. Према службенима наводима, пресвлачење, заједно са чувањем личних ствари у касети у дежурној служби, у овом заводу се обавља ради спречавања уношења предмета којима би осуђенице могле да се повреде.

О примени мере издвајање, у свим посећеним заводима, не доноси се посебна одлука, већ се сачињавају уобичајени извештаји о примени мера принуде – извештаји Службе за обезбеђење у којима се наводе разлози и околности примене и ко је меру применио. Ови извештаји се подносе управнику завода, а кроз извештавање о ванредним догађајима о овоме се обавештава и Оперативни центар Управе за извршење кривичних санкција.

У случају примене издвајања обављају се лекарски прегледи који су иначе обавезни када се примењују мере принуде. На првом лекарском прегледу лекар даје и оцену да ли је лице способно за издвајање и бележи све евентуалне повреде.

Лица током издвајања редовно обилазе припадници Службе за обезбеђење, у оквиру редовних активности обиласка свих спаваоница. Уколико је оцењено да у конкретном случају постоји потреба за појачаним надзором, ова лица се и чешће обилазе, на пример на пола сата или на 1 – 2 сата, а у књигу дежурства, у коју се иначе уписују најзначајнији догађаји током смене рада службеника обезбеђења, се уписује да је лице обилажено. У овим дневницима у појединим случајевима нису били евидентирани обиласци нити запажања службеника уколико није било догађаја од значаја, већ само на пример почетак и крај издвајања. Поред тога, лица обилази и медицинско особље приликом поделе терапије или у случају ванредне потребе.

У ОЗ Ужице је уочен пример добре праксе: Служба за обезбеђење води посебан дневник извршења издвајања, где се уписују сви значајнији догађаји и обиласци лица (извођење на свеж ваздух, узимање терапије, обедовање и слично), уз евидентирање података о службенику који је обишао лице и времена догађаја. Овакво поступање је у складу са начелом одговорности како га види Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ).

¹⁷ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 88. ст. 1.

¹⁸ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора ("Сл. гласник РС", бр. 110/14 и 79/16), чл. 38. ст. 1.

¹⁹ "Службени гласник РС", бр. 21/16 и 104/16.

2.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сви заводи евидентирају све значајне информације о току примене мере принуде издвајање: почетак и крај издвајања, обиласке лица, обедовање, боравак на свежем ваздуху, телефонски разговор и др.

РАЗЛОЗИ

*Потребно је водити детаљну евиденцију о свим одлукама о упућивању у самицу као и о сваком преиспитивању тих одлука. У тој евиденцији треба да буду наведени сви чиниоци који су узети у обзир, као и информације на којима се заснивају. Такође треба да постоји евиденција о затворениковом мишљењу или одбијању да допринесе процесу одлучивања. Надаље, **треба водити детаљну евиденцију свих облика интеракције са особљем док је затвореник у самици**, укључујући покушаје комуникације особља са затвореником, као и затвореникову реакцију на то.²⁰*

2.2. ПОСЕБНА МЕРА УСАМЉЕЊЕ

Посебне мере су друга врста мера за одржавање реда и безбедности у заводима, које се примењују према осуђеном за кога постоји опасност од бекства, насилничког понашања, самоповређивања или угрожавања реда и безбедности друге врсте. Ове мере су превентивне и примењују се само изузетно, уколико се наведене опасности не могу на други начин отклонити. Могуће је применити и више посебних мера истовремено.

Примену посебне мере одређује управник завода или лице које он овласти на писани и образложени предлог руководиоца организационе јединице завода. О њиховој примени се извештава Управа за извршење кривичних санкција кроз редовно извештавање о ванредним догађајима, а о примени посебних мера према притворенику се извештава и поступајући судија.

Мера усамљење је једна од пет могућих посебних мера, која се изриче осуђеном који својим понашањем упорно ремети ред, озбиљно угрожава безбедност и представља озбиљну опасност за друге осуђене. Ова мера може трајати најдуже до три месеца, а током календарске године се може применити највише два пута. Свакако, на трајање ове мере се примењује и опште правило по коме се извршење посебне мере одмах обуставља ако су престали разлози за њену примену. Она се примењује под надзором лекара: за њено изрицање је потребно претходно мишљење лекара и лекар је дужан да свакодневно посећује лице у усамљењу.

За разлику од осталих посебних мера, меру усамљења лице лишено слободе коме је она изречена може оспоравати, подношењем жалбе надлежном судији за извршење кривичних санкција.

²⁰ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(ц).



НПМ је нашао да се мера усамљења ретко примењује. У свим посећеним заводима она је током 2021. године изречена свега 9 пута према 9 лица, што чини 0,90% свих посебних мера.²¹ У погледу дужине трајања мере, у 7 од 9 случајева је трајала дуже од 1 месеца. При томе, не постоје правилности у погледу типа ни величине завода у којима је ова мере изрицана: једном је изречена у КПЗ Београд – Падинска Скела, два пута у ОЗ Зрењанин и по три пута у КПЗ Ниш и КПЗ за

малолетнике Ваљево. С друге стране, ова мера није изречена ниједном у КПЗ Пожаревац – Забела, КПЗ Београд, као ни у заводима полуотвореног типа које је НПМ посетио. Упркос малом броју ових мера, уочљиво је да је у сва три случаја и у КПЗ Ниш и у КПЗ за малолетнике Ваљево усамљење трајало дуже од 1 месец.

У погледу садржине мере, прописи уређују да се осуђеном за све време трајања мере онемогућава контакт са другим осуђеницима, да му се мора осигурати боравак на свежем ваздуху у трајању од најмање један сат дневно, да му се омогућава рад у просторијама у којима се мера примењује, као и да током примене мере може да користи личне ствари, чита штампу и књиге, да се дописује, слуша радио и прати телевизијски програм.

У пракси, режим дана лица које се налази у усамљењу је у многоструком сличан извршењу дисциплинске мере упућивања у самицу. Приликом смештања у просторију за извршење ове мере лица са собом могу понети своје личне ствари из спаваонице у којој су боравили.²² У појединим заводима НПМ је добио информацију да се лицима не дозвољава да код себе држе ствари којима се могу повредити (бријачи, пертле и слично). Лицима се омогућава боравак на свежем ваздуху у трајању од најмање 1 сат дневно, а време на отвореном проводе сами. Обедују у спаваоници и имају могућност набавке производа из заводске кантине. У погледу комуникације са спољним светом, једино у КПЗ Београд – Падинска Скела лицима се током трајања усамљења не омогућава остваривање права на телефонске разговоре и пријем посета, док је у осталим заводима ово могуће, рачунајући и пријем посета у посебној просторији (тзв. брачне посете). Поднеске и друге писмене пошиљке лица могу да подносе и примају без ограничења. Остваривање верских права начелно такође не би било ограничено, мада лица током извршења ове мере нису имала таквих захтева. Обављање верских обреда у посебним просторијама завода би могло створити организационе проблеме како заводским службеницима тако и свештеним лицима који обављају обред, с обзиром на потребу да се лицу за време трајања мере онемогући контакт с другим осуђеницима. Са друге стране, дозвољене су посете свештених лица у просторији у којој лице извршава ову меру, као и држање и читање верске литературе. Коришћење библиотеке такође није ограничено.

²¹ Посебне мере су изречене 995 пута, у далеко највећем броју случајева се ради о тестирању на психоактивне супстанце.

²² У КПЗ Ниш лица имају могућност да понесу са собом личне ствари које ће им бити неопходне, док се остале чувају у депозиту.

3.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сви заводи предузимају активности како би се ублажиле негативне последице усамљења и да у том циљу настоје да трајање примене посебне мере усамљење буде што је могуће краће, као и да се лица лишена слободе у усамљењу постепено укључују у заједничке активности.

РАЗЛОЗИ

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.

Ограничења или дисциплинске мере ни у ком случају не смеју да обухвате мучење ни друге видове окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.²³

Посебне мере за постизање високог степена опште или личне безбедности превазилазе мере наведене у правилу 51. и 52. и представљају мере које се изричу затвореницима који представљају посебну претњу општој или личној сигурности.

Такве мере примењују се само у изузетним околностима и само онолико дуго колико општу или личну сигурност није могуће одржавати мање рестриктивним средствима.

Следеће одредбе се односе на меру усамљења затвореника, као посебну меру за постизање високог степена опште или личне сигурности и безбедности:

(ц) мера усамљења се примењује у најкраћем периоду потребном за постизање њене сврхе и редовно се разматра у односу на сврху изрицања мере;

(ф) што усамљење затвореника дуже траје, то је потребно предузимати више корака ка ублажавању негативних последица њиховог усамљења тако што ће се омогућити што чешћи контакт са другима и обезбедити одређени садржаји и активности.²⁴

Да би се осигурало да се мера самице изриче само у изузетним случајевима и током најкраћег могућег временског периода, за сваку врсту самице требало би да постоји другачији процес примене и преиспитивања. ЦПТ овде објашњава шта све сматра одговарајућим процесима:

(ц) Самица као управна мера изречена у превентивне сврхе

Ова мера може довести до дугорочног упућивања у самицу, а с њом повезане управне одлуке често имају неодређено трајање, и оба та чиниоца додатно појачавају негативне утицаје ове мере. Сходно томе, постоји потреба за строжим облицима контроле. ЦПТ сматра да смештање у самицу као управну меру може одобрити искључиво службеник затвора највишег ранга; било које изрицање ове мере као хитне треба одмах пријавити највише рангираном службенику на дужности и о томе што пре треба обавестити управника затвора. Треба саставити детаљан писани извештај пре него што службеник који је донео одлуку напусти радно место за тај дан. Овај извештај требало би да садржи разлоге за доношење одлуке и тачно време када је одлука донета, као и мишљење затвореника у мери у којој оно може бити утврђено. У првих неколико сати по смештању у самицу, затвореник треба да се непрестано надзире и да се о томе води евиденција. Затвореник би требало да буде пуштен из самице чим разлози за изрицање такве мере буду елиминисани. У свим случајевима у којима самица траје дуже од 24 сата, треба направити детаљну анализу случаја, укључујући могућност укидања мере чим то буде могуће.

Ако се сматра да ће самица вероватно бити потребна на дужи временски период, треба ангажовати и орган који није део затвора у коме се налази затвореник, као нпр. службеник вишег ранга у централној установи. Затворенику треба омогућити и право на жалбу, која ће

²³ Манделина правила, прав. 36. и 43.1.

²⁴ Европска затворска правила, прав. 53.1, 53.2. и 53А(ц), (ф).

се упутити независној институцији. Када се налог потврди, треба сазвати интердисциплинарни састанак у пуном саставу посвећен том случају на који ће бити позван и затвореник како би присутнима представио своје аргументе. Важан задатак тима за преиспитивање јесте да изради план за затвореника у циљу решавања проблема због којих се затвореник држи у самици. Између осталог, овај тим би такође требало да обрати пажњу на то да ли су нека од изречених ограничења заиста потребна – што би омогућило одређени вид контакта са појединим затвореницима. Затвореник би од тела за преиспитивање требало да прими писану образложену одлуку, као и смернице о томе како да на њу уложи жалбу. Након почетне одлуке, треба извршити додатно преиспитивање, барем након првих месец дана, а касније барем свака три месеца, којом приликом се може проценити напредак у односу на постојећи план и по потреби направити нови план. Што више времена затвореник проведе у тој ситуацији, то темељитије треба да буде преиспитивање одлуке и више ресурса, укључујући оне изван затвора, треба учинити доступним да би се што боље покушало реинтегрисати затвореника у општу затворску популацију. Затвореник би требало да има право да затражи преиспитивање у било ком тренутку и да о томе прими независне извештаје. Управник затвора или затворско особље вишег ранга требало би да посећују ове затворенике сваки дан и да се упознају са индивидуализованим плановима. Медицинско особље такође треба да посвети посебну пажњу затвореницима који се држе у тим условима.

Као и код свих режима који се примењују на затворенике, мора се поштовати начело да затвореници смештени у самицу треба да имају само она ограничења која су потребна ради њиховог безбедног и уредног смештаја. Надаље, посебну пажњу треба посветити унапређењу режима за затворенике који су у дугорочној самици и којима је потребна посебна пажња како би се умањиле штетне последице које ова мера може проузроковати. Приступ овом питању не треба да буде по принципу „све или ништа“. Свако појединачно ограничење треба примењивати само у мери у којој одговара процењеном ризику за појединачног затвореника. Исто тако, као што је већ наведено, треба да постоји јасна разлика између различитих режима који се примењују на лица у самицама, у зависности од саме врсте самице.

(ц) Затвореници који су смештени у самицу у склопу управне мере изречене у превентивне сврхе треба да имају индивидуални план режима самице, помоћу кога би требало да се решавају проблеми који су довели до упућивања у самицу. Тај план би требало да настоји да омогући што више контакта са осталима – у почетку са особљем, али чим то буде и практично могуће, и са одређеним затвореницима – и да обезбеди што шири спектар активности којима ће се испунити време током дана. Особље треба снажно да подстиче затворенике да учествују у активностима и да им олакша контакт са спољним светом. Све док самица као управна мера траје, главни циљ је уверити затвореника да треба поново да почне да учествује у нормалном режиму активности.²⁵

У циљу одржавања реда и безбедности у заводу, према осуђеном се могу применити само оне мере за одржавање реда и безбедности које су утврђене овим законом и прописима донетим на основу овог закона и само у мери у којој је то неопходно.

Извршење мере из става 2. овог члана одмах се обуставља ако су престали разлози за њену примену.

Меру из става 1. обуставиће управник завода, на образложени предлог стручне службе да примену мере усамљења треба обуставити.²⁶

²⁵ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 57(ц) и 61(ц).

²⁶ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 141. ст. 2, чл. 149. ст. 5. и чл. 152. ст. 7.

4.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сва лица лишена слободе према којима се примењује посебна мера усамљење имају могућност, у складу са кућним редом:

- остваривања права на телефонски разговор;
- остваривања права на посете, укључујући и посете у посебној просторији.

РАЗЛОЗИ

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.

Дисциплинске или ограничавајуће мере не обухватају забрану контакта са породицом. Начин одржавања контакта са породицом може да буде ограничен само у одређеном временском периоду и то искључиво ради одржавања реда и безбедности.

Затвореницима се дозвољава, уз неопходан надзор, комуникација са породицом и пријатељима у редовним временским размацама:

- а) кроз писмену преписку те употребу, тамо где је то доступно, телекомуникационих, електронских, дигиталних и других средстава; и
- б) кроз посете.

У случајевима када су дозвољене брачне посете, то право се примењује без дискриминације, а затворенице га користе на равноправној основи са мушкарцима. Морају да постоје процедуре и да се обезбеде просторије да би се осигурао праведан и једнак приступ, при чему се води рачуна о безбедности и достојанству.²⁷

Притворено или затворено лице има право да га посећују и да се дописује, посебно са члановима његове породице, и даће му се адекватна прилика да комуницира са спољним светом, подложно разумним условима и ограничењима како је одређено законом или правилима.²⁸

Главни аспекти затворског режима који су релевантни за процену услова у самици укључују приступ вежбању на отвореном и програмима, приступ смисленом контакту са људима у затвору и **контакт са спољним светом**.²⁹

Затвореници имају право да што чешће комуницирају - путем писама, телефона или других видова комуникације - са породицом, другим особама и представницима спољашњих организација, као и да примају њихове посете.

Комуникација и посете могу да подлежу ограничењима и надзору, ако је то нужно због постојеће кривичне истраге, одржавања реда и мира, личне и опште сигурности, спречавања извршења кривичних дела и заштите жртава кривичних дела, с тим што та ограничења, укључујући ограничења које одреди правосудни орган, морају ипак омогућавати бар минимални контакт.

Посете се организују на такав начин да се затвореницима омогући што нормалније одржавање и развијање породичних односа.

Мере које се примењују биће засноване искључиво на тренутном ризику који затвореник представља, морају бити пропорционалне том ризику, и њима се не смеју наметати већа ограничења од оних која су неопходна да би се тај ризик сузбио.

²⁷ Манделина правила, прав. 36, 43.3 и 58.

²⁸ Принципи заштите свих лица под било којим обликом притвора или затвора, принц. 19.

²⁹ Ванредни извештај Специјалног известиоца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, пар. 52.

Следеће одредбе се односе на меру усамљења затвореника, као посебну меру за постизање високог степена опште или личне сигурности и безбедности:

(д) затвореници којима је изречена мера усамљења не смеју се подвргавати додатним ограничењима која прекорачују ограничења потребна да би се испунила наведена сврха усамљења.³⁰

Такође је веома важно да затвореници у разумној мери одржавају добар контакт са спољним светом. Изнад свега, затворенику треба обезбедити одржавање односа са породицом и блиским пријатељима. Водећи принцип мора бити унапређивање односа са спољним светом; свако ограничавање таквог контакта мора бити засновано искључиво на довољно јаким разлозима безбедности или на разлозима који се тичу расположивих средстава.³¹

Неопходност: правило да су дозвољена само ограничења потребна за безбедно и уредно затварање затвореника и за задовољавање захтева правде подједнако важи за затворенике који се налазе у самици. Сходно томе, током времена проведеног у самици затворенику не би требало одузети права као што су право на посете, телефонске разговоре и преписку, као и приступ ресурсима који су иначе дозвољени осталим затвореницима (као што су материјали за читање). Режим самице би такође требало да буде довољно флексибилан да омогући смањење ограничења која нису потребна у појединачним случајевима.³²

Комитет сматра да свим лицима лишеним слободе у затворима треба обезбедити, као минимум:

- редовне могућности да остану у контакту са спољним светом.

ЦПТ у великој мери поздравља све већу доступност ћелијских телефона и безбедних затворских мобилних телефона, као и решења заснована на интернету која омогућавају затвореницима да одржавају своје породичне односе и контакт са спољним светом. Ове иновације корисно допуњују постојеће фиксне телефоне који се налазе у заједничким просторијама. ЦПТ наглашава да сви затвореници треба да имају доступан и редован приступ приступачним средствима да остану у контакту са спољним светом.

Затворске управе треба да обезбеде да сви затвореници имају право на редовне посете и да могу да приуште, на основу својих затворских плата/прихода, да зову своју породицу у редовним интервалима. Цене телефонских позива не би требало да прелазе оне у спољној заједници; додатни додаци или субвенције ће можда морати да буду доступни онима са неадекватним приходима, укључујући сиромашне, незапослене или пензионисане затворенике.³³

Осуђени има право на телефонски разговор у складу са одредбама прописа који уређује кућни ред завода, о свом трошку.

Осуђени има право двапут месечно на посету брачног друга, деце, родитеља, усвојеника, усвојитеља и осталих сродника у правој линији и у побочној линији до четвртог степена крвног и тазбинског сродства, као и хранитеља, хранјеника и старатеља.

Управник завода може осуђеном одобрити и посете других лица.

Осуђени има право да једном у два месеца борави с брачним другом, децом или другим блиским лицем три часа у посебним просторијама завода.³⁴

По одобрењу судије за претходни поступак и под његовим надзором или надзором лица које он одреди, у границама кућног реда завода, притвореника могу посећивати блиски сродници, а по његовом захтеву - лекар и друга лица. Поједине посете могу се забранити ако је вероватно да би оне могле довести до ометања истраге. Против решења судије за претходни поступак

³⁰ Европска затворска правила, прав. 24.1, 24.2, 24.4, 53.8. и 53А (д).

³¹ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 51.

³² Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(д).

³³ Стандарди ЦПТ: Праг пристojности за затворе – критеријуми за процену услова притвора, пар. 68. и 81.

³⁴ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 88. ст. 1, чл. 90. и чл. 94. ст. 1.

о забрани појединих посета притвореник може изјавити жалбу већу (члан 21. став 4.) која не задржава извршење решења.³⁵

Осуђени који је разврстан у затворено одељење може да телефонира најмање четири пута недељно, а осуђени који је разврстан у полуотворено и отворено одељење може телефонирати свакодневно, у складу са могућностима завода.³⁶

По одобрењу судије за претходни поступак и под његовим надзором или надзором лица које он одреди, а после подигнуте оптужнице по одобрењу председника већа и под његовим надзором или надзором лица које он одреди, притвореник може имати најмање три посете месечно.³⁷

Исто као и када је у питању издвајање, Правилник о начину обављања послова у служби за обезбеђење у заводима за извршење кривичних санкција предвиђа обавезни преглед и претрес лица лишеног слободе пре смештаја у просторију за усамљење, што је у свим посећеним заводима који примењују ову меру једина разлика у поступању приликом дневне рутине.

У мишљењу које даје у вези са применом ове мере, лекар оцењује да ли је лице способно за усамљење, на основу прегледа који обави непосредно пре извршења мере.

О усамљењу се доносе образложене одлуке са поуком о праву на жалбу. У предлозима за одређивање ове мере и образложењима одлуке о њеном одређивању се дају детаљне информације о досадашњем понашању лица лишеног слободе које је условило потребу за одређивањем усамљења, а које се углавном односи на понављање дисциплинских престапа, конкретно сукоба са другим лицима или напада на службена лица. **Уочено је да у поуци у решењима КПЗ Ниш недостаје информација о року за предају жалбе, на шта је указано руководству установе.** Такође, ове одлуке доносе управници завода, осим у КПЗ за малолетнике Ваљево где решења доноси начелник Службе за обезбеђење, по овлашћењу управника. Иако је ово у складу са Законом о извршењу кривичних санкција који предвиђа да примену посебне мере одређује управник завода или лице које он овласти, НПМ указује да се мера одређује на писани предлог руководиоца организационе јединице завода, те да би, будући да се ради о мери за одржавање реда и безбедности, који послови су у надлежности Службе за обезбеђење, **било пожељно да ове одлуке доноси управник завода, односно уколико се за то овлашћује друго службено лице, да то не буде начелник Службе за обезбеђење.**

Третмански рад са осуђеним лицем на извршењу усамљења се своди на индивидуалне разговоре са васпитачем, који се евидентирају у листу праћења. Васпитач, који је иначе обавезан да редовно обилази лице у усамљењу, прати и потребу за даљим трајањем ове мере. Други облици третманског рада, укључујући и радно ангажовање, не постоје. Закон предвиђа да се осуђеном за време извршења мере усамљења омогућава рад у просторијама у којима се мера примењује. Међутим, ово је практично неприменљиво у свим заводима које је НПМ посетио и у којима је изрицана ова мера.

Служба за обезбеђење у оквиру својих редовних активности обилази лица у усамљењу, више пута дневно. Обиласци других службеника нису у складу са предвиђеном учесталости, што је у највећој мери последица недовољног броја заводског особља,

³⁵ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 - одлука УС и 62/21 - одлука УС), чл. 219. ст. 1.

³⁶ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 38. ст. 1.

³⁷ Правилник о извршењу мере притвора ("Сл. гласник РС", бр. 132/14), чл. 48. ст. 1.

односно обима посла и свакодневних обавеза, што утиче и на испуњавање ове обавезе.³⁸ Тако, на пример, у ОЗ Зрењанин лекар не обилази лица у дане викенда, у КПЗ Ниш између два обиласка васпитача пролазило је 10 и 20 дана, у КПЗ за малолетнике Ваљево лица у усамљењу наводе да управника и лекара виђају искључиво на захтев, док у КПЗ Београд – Падинска Скела нема података о обиласцима управника, итд.

5.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да у свим заводима лица лишена слободе према којима се примењује посебна мера усамљење буду посећивана најмање у складу са прописаном учесталошћу (лекар једном дневно, службеник третмана два пута недељно, управник завода или лице које га замењује једанпут у 15 дана), као и да се о овим посетама води уредна евиденција.

РАЗЛОЗИ

У случају затвореника који су одвојени или су то били, управа казног завода предузима неопходне мере за ублажавање потенцијалних штетних последица њихове изолације како по њих саме, тако и по заједницу по њиховом изласку из завода.³⁹

Лекар или квалификовани медицински техничар/медицинска сестра који за свој рад одговара том лекару, поклања посебну пажњу здрављу затвореника који су у самици, врши дневне визите таквим затвореницима и, на њихов захтев или захтев затворског особља, пружа помоћ и лечење без одлагања.

Следеће одредбе се односе на меру усамљења затвореника, као посебну меру за постизање високог степена опште или личне сигурности и безбедности:

(х) затворенике којима је изречена мера усамљења потрено је свакодневно посећивати, укључујући посете управника затвора или другог запосленог ког управник одреди.⁴⁰

Управник затвора или затворско особље вишег ранга требало би да посећују ове затворенике сваки дан и да се упознају са индивидуализованим плановима. Медицинско особље такође треба да посвети посебну пажњу затвореницима који се држе у тим условима.

С друге стране, медицинско особље треба да обрати посебну пажњу на ситуацију у којој се налазе сви затвореници који су смештени у самицу. Медицинско особље треба да буде обавештено о сваком смештају у самицу и треба да посети затвореника одмах након смештаја, као и касније, и то најмање једном дневно, како би му пружило непосредну медицинску помоћ и лечење по потреби. Медицинско особље би требало да обавести управника затвора сваки пут када је затворениково здравље озбиљно угрожено смештајем у самицу.⁴¹

Помоћне књиге су: ... евиденција обиласка лица у самици и усамљењу...

Смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари, смештај под појачан надзор, усамљење и тестирање на заразне болести или психоактивне супстанце примењује се под надзором лекара.⁴²

³⁸ Осуђеног коме је изречена мера усамљења, посећују најмање: лекар једном дневно, запослени у служби за третман два пута недељно, а управник завода или лице које га замењује једанпут у 15 дана.

³⁹ Манделина правила, прав. 38.2.

⁴⁰ Европска затворска правила, прав. 43.2. и 53а (х).

⁴¹ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 57.(ц) и 63.

⁴² Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 10. ст. 2. и чл. 154.

Осуђеног коме је изречена мера усамљења, посећују најмање: лекар једном дневно, запослени у служби за третман два пута недељно, а управник завода или лице које га замењује једанпут у 15 дана.⁴³

Уочена је пракса у заводима да поједина лица, на лични захтев или по одређивању посебне мере смештај под појачани надзор, бораве сама у спаваоници и да немају никакав или врло ограничен контакт са другим лицима. У КПЗ Пожаревац – Забела у дану прве посете НПМ 5 лица је на лични захтев било само у спаваоници. Не постоји одлука о томе, а од ових лица су узете писмене изјаве да желе да буду сама. Њима је омогућено остваривање свих права у истом режиму као и другим осуђеним лицима у павиљону у ком се налазе, а контакт са другим лицима имају током двочасовног боравка на свежем ваздуху. До друге посете НПМ ове околности су се промениле за двојицу осуђеника који су у међувремену радно ангажовани. У КПЗ Београд у дану посете 29 лица је било под посебном мером смештај под појачани надзор, од тога је њих 17 било само у спаваоници. Ови осуђеници нису имали контакта са другим осуђеним лицима, током боравка на свежем ваздуху су сами на шеталишту и немају било какве друге активности које укључују и друге осуђенике.

НПМ је и током ранијих својих активности уочавао праксу да се поједини затвореници из разлога безбедности и сигурности искључују из заједничког режима издржавања казне, без доношења одговарајуће одлуке о томе.⁴⁴ Поједина лица лишена слободе је из различитих разлога потребно издвојити из заједничког режима извршења казне. Када су у питању разлози безбедности у установи и сигурности лица лишених слободе, ово се пре свега ради да би се спречило будуће нарушавање реда, сукоби међу затвореницима или самоповређивање. За ово су затворским властима доступне различите мере, које су и предмет овог извештаја. НПМ сматра да је и у случајевима када су лица на свој захтев сама у спаваоници, неопходно обезбедити услове који ће омогућити да имају контакт са другим осуђеним лицима током боравка на свежем ваздуху, као и да им на располагању буду активности које укључују и друге осуђенике. У супротном, услови издржавања казне практично би представљали усамљење, али са изостанком формалне процедуре за одређивање ове посебне мере. Како издвајање из заједничког режима извршења казне не би било арбитрарно, разлози за издвајање из заједничког режима би морали бити на закону засновани и о томе би требало доносити образложене писмене одлуке, које би могле бити предмет ревизије.

6.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да се у свим заводима поштује правило заједничког издржавања казне, тако што ће свим осуђеним лицима бити омогућен свакодневни значајнији контакт са другим лицима, а искључивање осуђеника из редовног режима издржавања казне ће се обављати на основу одговарајуће одлуке донете у законом предвиђеној процедури.

⁴³ Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција, чл. 38. ст. 3.

⁴⁴ Видети, на пример, Извештај НПМ о посети ОЗ Зрењанин, бр. 281-65/18 од 13. септембра 2018. год; Извештај НПМ о посети ОЗ Чачак, бр. 411-57/20 од 29. септембра 2020. год.

РАЗЛОЗИ

Следећа питања увек се регулишу законом или прописом надлежног управног тела: сваки вид присилног одвајања од опште заводске популације, попут упућивања у самицу, изолације, сегрегације, јединица за посебан надзор или смештаја с ограничењима, било да је реч о дисциплинској мери или одржавању реда и безбедности, као и увођење начела и поступака којима се уређују примена и ревизија било ког вида присилног одвајања, као и подвргавање таквом режиму или његово укидање.⁴⁵

Посебне мере за постизање високог степена опште или личне безбедности превазилазе мере наведене у правилу 51. и 52. и представљају мере које се изричу затвореницима који представљају посебну претњу општој или личној сигурности.

Такве мере примењују се само у изузетним околностима и само онолико дуго колико општу или личну сигурност није могуће одржавати мање рестриктивним средствима.

Те мере могу укључивати одвајање затвореника од осталих затвореника. Овакав поступак мора бити у складу са условима описаним у овом правилу, и, додатно, у правилу 53А.

Врста ових мера, њихово трајање и основ за њихову примену, као и поступци којих се треба придржавати при увођењу и спровођењу тих мера, утврђују се домаћим законодавством.

Примену таквих мера мора да одобри надлежни орган у сваком појединачном случају и за одређени временски период, а затворенику се доставља примерак писане одлуке са информацијама о начину улагања приговора на изречену меру.

Свака одлука о продужењу одобреног трајања те мере подлеже поновном одобрењу надлежног органа, а примерак писане одлуке се доставља затворенику, са информацијама о начину улагања приговора на изречену меру.

Ове мере се примењују појединачно, а не на групе затвореника.

Мере које се примењују биће засноване искључиво на тренутном ризику који затвореник представља, морају бити пропорционалне том ризику, и њима се не смеју наметати већа ограничења од оних која су неопходна да би се тај ризик сузбио.

Сваки затвореник над којим се такве мере примењују има право на улагање приговора под условима утврђеним у правилу 70.⁴⁶

Уз формалне дисциплинске поступке, често постоје и други поступци, на основу којих затвореник може бити присилно раздвојен од других затвореника из дисциплинских/безбедносних разлога (тј. у интересу «одржавања реда» унутар неке установе). И ови поступци такође морају бити праћени делотворним гаранцијама. Затвореник мора бити информисан о разлозима због којих су против њега преузете такве мере, осим уколико захтеви безбедности не налажу супротно, мора му се пружити могућност да изложи своја гледишта о тој ствари, те да буде у прилици да се жали на те мере одговарајућим властима.⁴⁷

Затвореници не смеју никако да буду подвргнути посебном безбедносном режиму дуже него што захтева опасност коју они представљају. Због тога је неопходно да се одлука о распоређивању затвореника често преиспитује. Преиспитивање одлуке треба увек да се заснива на редовном оцењивању затвореника од стране особља које је за то задужено. Осим тога, затвореници треба, колико год је могуће да буду потпуно информисани о разлозима њиховог распоређивања и, по потреби, обнављања мере; то ће, између осталог, омогућити затвореницима да искористе правне путеве за оспоравање таквих мера.⁴⁸

Законитост: у домаћем закону мора постојати разумна и јасна одредба за сваку врсту самице која је дозвољена у земљи. Та одредба мора бити представљена на разумљив начин сваком лицу

⁴⁵ Манделина правила, прав. 37.(д).

⁴⁶ Европска затворска правила, прав. 53.

⁴⁷ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 55.

⁴⁸ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди ЦПТ у погледу издржавања казне затвора, ЦПТ/Инф (2001) 16, пар. 32.

које може бити подвргнуто тој мери. Законом треба да се дефинишу тачне околности у којима се свака мера самице може изрећи, лица одговорна за изрицање мере и поступке које морају поштовати, право затвореника коме је изречена та мера да изнесе своје мишљење током поступка, обавезу да се затворенику у потпуности предоче разлози за такву одлуку (подразумева се да је у појединим случајевима оправдано ускраћивање одређених информација из безбедносних разлога или да би се заштитили интереси трећих лица), учесталост и поступак преиспитивања одлуке и поступак жалбе против такве одлуке. Режим сваке врсте самице мора бити уређен законом, при чему се ти режими морају јасно разликовати један од другог.⁴⁹

Осуђени издржавају казну по правилу заједно.

Изузетно од става 1. овог члана, кад то захтева програм поступања, здравствено стање осуђеног или кад је то предвиђено овим законом, може се одредити да осуђени издржава казну одвојено од осталих осуђених.

У циљу одржавања реда и безбедности у заводу, према осуђеном се могу применити само оне мере за одржавање реда и безбедности које су утврђене овим законом и прописима донетим на основу овог закона и само у мери у којој је то неопходно.

Мере за одржавање реда и безбедности су мере принуде и посебне мере.⁵⁰

НПМ годинама указује на чињеницу да се жене којима је изречена мера притвора смештају у Одељења притвора завода за извршење кривичних санкција, те да њихов релативно мали број у једној притворској јединици може имати за последицу да су поједине од њих током извршења мере притвора, често на дужи рок, практично у усамљењу. Ово је последица околности да у конкретном заводу нема других жена којима је поступајући суд одредио притвор или да се ради о притвореницима за које постоји сумња да су учествовала у извршењу истог кривичног дела, па им се због потреба кривичног поступка онемогућава контакт. Ипак, последица овога је да оно што представља посебну меру за лица на извршењу казне затвора, за притворенице неретко представља начин извршења мере притвора. НПМ је у својим годишњим извештајима препоручивао предузимање мера да се овај недостатак отклони.⁵¹

Приликом посете ОЗ Ужице две притворенице су боравиле заједно у спаваоници. Међутим, једна од њих је претходно била сама у спаваоници три месеца, зато што није било других притвореница у том периоду. Њу су редовно и често обилазиле службенице обезбеђења и третмана и омогућен јој је боравак на свежем ваздуху на одвојеном шеталишту, које се иначе не користи. Ово је добар приступ у умањивању негативних последица које овако дуготрајна изолација може да изазове код особе.

⁴⁹ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(б).

⁵⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 46. ст. 1. и 2. и чл. 141. ст. 2. и 4.

⁵¹ Извештај НПМ за 2014. годину, бр. 72 – 39/15 од 10. децембра 2015. год; Извештај НПМ за 2015. годину, бр. 283-69/16 од 02. новембра 2016. год; Извештај НПМ за 2016. годину, бр. 283- 63/17 од 12. јула 2017. год; Извештај НПМ за 2017. годину, бр. 283- 40/18 од 9. маја 2018. год; Извештај НПМ за 2019. годину, бр. 417-69/20 од 17. јула 2020. год.

7.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сви заводи предузимају активности како би се ублажиле негативне последице по притворенице које бораве саме у спаваоници, тако што ће им бити омогућени чешћи контакт и већа подршка службеника, као и учешће у ван ћелијским активностима, у складу са могућностима.

РАЗЛОЗИ

Ограничења или дисциплинске мере ни у ком случају не смеју да обухвате мучење ни друге видове окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.⁵²

Следеће одредбе се односе на меру усамљења затвореника, као посебну меру за постизање високог степена опште или личне сигурности и безбедности:

(ф) што усамљење затвореника дуже траје, то је потребно предузимати више корака ка ублажавању негативних последица њиховог усамљења тако што ће се омогућити што чешћи контакт са другима и обезбедити одређени садржаји и активности.⁵³

Као и код свих режима који се примењују на затворенике, мора се поштовати начело да затвореници смештени у самицу треба да имају само она ограничења која су потребна ради њиховог безбедног и уредног смештаја. Надаље, посебну пажњу треба посветити унапређењу режима за затворенике који су у дугорочној самици и којима је потребна посебна пажња како би се умањиле штетне последице које ова мера може проузроковати. Приступ овом питању не треба да буде по принципу „све или ништа“. Свако појединачно ограничење треба примењивати само у мери у којој одговара процењеном ризику за појединачног затвореника. Исто тако, као што је већ наведено, треба да постоји јасна разлика између различитих режима који се примењују на лица у самицама, у зависности од саме врсте самице.⁵⁴

У току посете, делегација Комитета се такође сусрела са великим бројем жена притвореница које су биле смештене саме у условима сличним самицама у ћелијама за једно лице и није им понуђена било каква смислена активност поред њиховог права на редовно кретање на слободном ваздуху. Такође, оне нису добијале редовне посете психолога.

Комитет препоручује да органи Републике Србије обезбеде женама притвореницама смислене активности и одговарајући људски контакт, укључујући редован приступ психологу. То је утолико важније када су оне смештене у условима сличним самици.⁵⁵

2.3. ПОСЕБНА МЕРА СМЕШТАЈ У ПОСЕБНО ОСИГУРАНУ ПРОСТОРИЈУ БЕЗ ОПАСНИХ СТВАРИ

Смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари је такође једна од пет могућих посебних мера, која се одређује осуђеном који показује знаке аутодеструктивног или деструктивног понашања. Она може трајати најдуже до 48 сати и такође се примењује под надзором лекара – одређује се на основу претходног мишљења лекара, који је дужан да посети и прегледа лице које се налази на њеном извршењу најмање на сваких 12 сати.

⁵² Манделина правила, прав. 43.1.

⁵³ Европска затворска правила, прав. 53А(ф).

⁵⁴ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 61.

⁵⁵ Србија: Посета ЦПТ 2017, ЦПТ/Инф (2018) 21, пар. 52.

Лице лишено слободе не може оспоравати одлуку о примени ове мере, али се о њој одмах обавештава судија за извршење кривичних санкција. Обавеза обавештавања судије за извршење постоји само код ове посебне мере.

Такође, Закон и Правилник предвиђају да се уз ову меру спроводи "појачани надзор", што може створити нејасноће с обзиром да је као посебна мера предвиђен и мера смештај под појачани надзор. Правилник обавезује овлашћено службено лице да најмање једном на сваких сат времена провери осуђеног који је смештен у посебно осигурану просторију, а прописује и да посебно осигурана просторија мора имати призматично стакло које обезбеђује визуелни надзор над целом просторијом.

Међутим, ова мера се није примењивала у посећеним заводима, нити је у досадашњој пракси НПМ наишао на њену примену. Шта више, ниједан завод нема просторију која је посебно осигурана на прописани начин: опремљена посебним санитарним уређајима и креветом, столом и столицом од меког материјала који не може да изазове повреду, са зидовима, подом и вратима који су обложени меким материјалом који се лако одржава, потом прозором и вештачким светлом обезбеђеним заштитном мрежом и са горе поменутих призматичним стаклом. Од посећених завода, КПЗ за малолетнике Ваљево и СЗБ Београд су покушали да опреме по једну просторију за ове намене, а СЗБ Београд је даље отишла у томе – зидови, под и врата једне просторије су обложени меким материјалом и настојало се да се санитарни уређаји заштите од могућег уништавања и коришћења за самоповређивање. Ипак, са опремањем се стало јер је оцењено да није могуће адаптирати постојеће просторије, већ је овакву просторију потребно наменски пројектовати и изградити. На пример, у случају СЗБ Београд, прозори су и даље били превише ниско, а водоводне и електричне инсталације би и даље представљале ризик. Такође, према наводима руководства овог завода, недостајале су им детаљније спецификације и нормативи о изгледу ове просторије. Такође, руководство КПЗ за малолетнике Ваљево је навело да им је недостајао одговарајући материјал за опремање овакве просторије.



делимично опремљена посебно осигурана просторија без опасних ствари у СЗБ Београд

Имајући у виду да се посебна мера смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари, иако законом прописана, у пракси не примењује ни у једном посећеном заводу, као и да не постоје просторије које су опремљене за извршење ове мере, а што све доводи у питање потребу за њеном применом, НПМ сматра да би Управа за извршење кривичних санкција требало да размотри даљу потребу за постојањем ове мере, а у случају да се закључи да ова потреба постоји да сачини план за обезбеђивање посебно осигураних просторија у заводима.

НПМ би желео да добије одговор Управе на наведено.

2.4. ИЗДВАЈАЊЕ У ДИСЦИПЛИНСКОМ ПОСТУПКУ

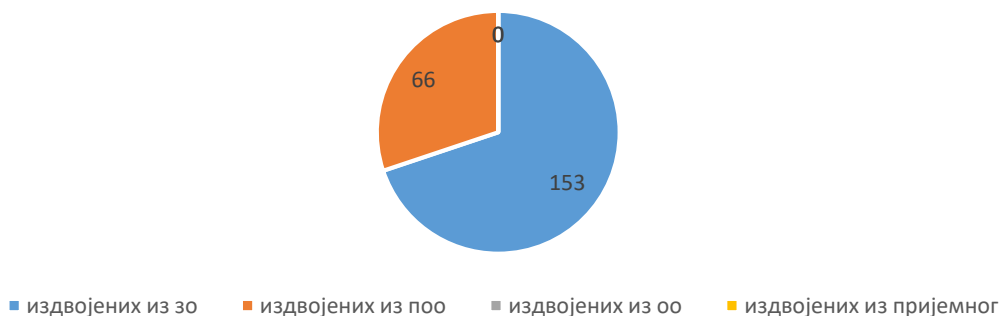
Од момента сазнања за учињени тежи дисциплински преступ и током дисциплинског поступка, управник завода или лице које он овласти може одлучити да се осуђени издвоји из безбедносних разлога од осталих осуђеника, до 48 сати. Притворена лица се не издвајају на овај начин, с обзиром да се против њих у заводу не води дисциплински поступак, већ им дисциплинску казну може изрећи судија за претходни поступак, односно председник већа.

Време издвајања се урачунава у дисциплинску меру упућивања у самицу: решење о изрицању дисциплинске мере обавезно садржи одлуку о урачунавању издвајања осуђеног у трајање дисциплинске мере, а у супротном долази до повреде материјалног права због које се решење о дисциплинском преступу може побијати и коју судија за извршење кривичних санкција, који поступа у жалбеном поступку, испитује и по службеној дужности.

Алтернативно, осуђено лице са третманом отвореног или полуотвореног одељења против кога је покренут дисциплински поступак за тежи дисциплински преступ може се сместити у затворени део завода до окончања дисциплинског поступка, а време проведено у затвореном делу завода се не урачунава се у дисциплинску меру упућивања у самицу.

У свим посећеним заводима, током 2021. године дисциплински поступак за учињени тежи дисциплински преступ је покренут против 1340 лица, а од тога је њих 219 издвојено до 48 сати, што чини 16,34% издвојених, највише из затвореног одељења – 153, а нису издвајани осуђени који су се налазили у пријемном одељењу нити они који су били разврстани у отворено одељење.

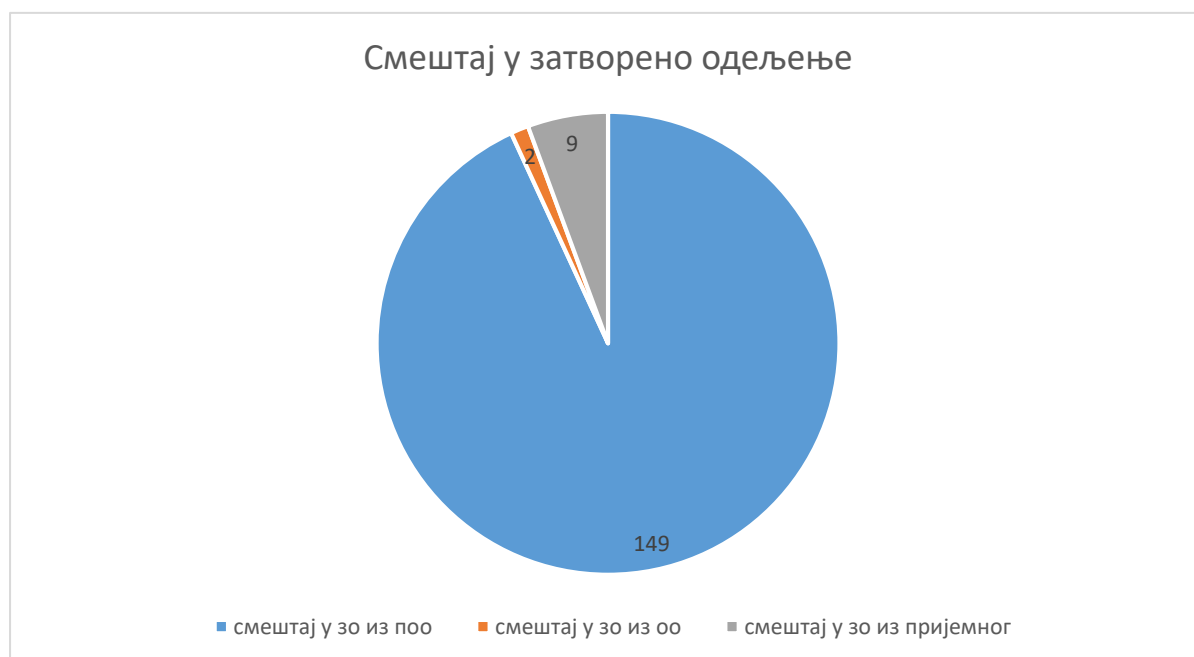
Издвојених у дисциплинском поступку



Поново нису уочене значајније правилности у коришћењу издвајања у дисциплинском поступку према типу или величини завода. На пример, у заводима затвореног типа и затвореног са посебним обезбеђењем, ова врста издвајања је у КПЗ Београд коришћена у 29,51% случајева, у КПЗ за малолетнике Ваљево у 31,86% и у КПЗ Ниш 23,82%, док се са друге стране ово издвајање не примењује у КПЗ Пожаревац – Забела ни у СЗБ Београд. Такође, у КПЗ Панчево издвајање у дисциплинском поступку се примењује, али није примењивано током 2021. године. У СЗБ Београд, као што је горе наведено, ремећења реда и безбедности се решавају интервенцијама лекара, а у КПЗ Пожаревац – Забела, слично као и када је у питању издвајање као мера принуде, лица се издвајају у дисциплинском поступку тако што се смештају у VII павиљон Завода, у спаваоницу са другим осуђенима, па тако ни издвајање у дисциплинском поступку у овом заводу нема карактер самице.

Када су у питању заводи полуотвореног типа са већим бројем лица лишених слободе и последично већим бројем дисциплинских поступака, у ОЗ Нови Сад од 6 лица против којих је покренут поступак за тежи дисциплински преступ њих 5 је издвојено до 48 сати (83,33%), у КПЗ за жене Пожаревац издвојено је 14 од 158 осуђеница (8,86%), а у ОЗ Зрењанин свега један осуђеник од њих 19 против којих су вођени поступци за теже преступе (5,26%). У заводима полуотвореног типа са мањим бројем лица лишених слободе, током 2021. године поступци за теже преступе су вођени само у ОЗ Краљево и то против 3 лица и сва 3 лица су била издвојена (100%). У отвореном типу завода, у КПЗ Шабац није издвојен ниједан од 5 осуђених против којих је покренут поступак за тежи преступ, а у КПЗ Београд – Падинска Скела издвојено је њих 26 од 47 (55,32%).

Алтернатива издвајању – смештај у затворено одељење до окончања дисциплинског поступка, је у нешто мањој мери коришћена: 160 лица је смештено у затворено одељење, што чини 11,94% од свих лица против којих је покренут поступак за тежи дисциплински преступ, а највише њих из полуотвореног одељења – 149. Поред издвојених осуђених из пријемног, полуотвореног и отвореног одељења КПЗ Пожаревац – Забела, који су укључени у ову статистику, 88 лица из затвореног одељења је смештено у VII павиљон овог завода од момента сазнања за учињени тежи дисциплински преступ.



Важећи прописи не регулишу садржину ни друга питања издвајања у дисциплинском поступку, па ни која права осуђени према којем се издвајање примењује може да остварује. У пракси, ова мера се по свему осим у трајању извршава на исти начин као и мера принуде издвајање: лице лишено слободе проводи до 48 сати у за то намењеној спаваоници, где добија оброке. Лице у највећем броју случајева може код себе да држи своје личне ствари, уз специфичности које су описане у ранијим поглављима.⁵⁶ Издвојена лица по правилу бораве на свежем ваздуху најмање 1 сат дневно, са изузетком КПЗ за жене Пожаревац где се осуђенице не изводе на свеж ваздух. Овде није уочено одступање у трајању боравка на свежем ваздуху, а уочена је слична пракса када је у питању коришћење шеталишта: од 10 завода који примењују издвајање у дисциплинском поступку као самицу и у којима се осуђеним лицима омогућава боравак на свежем ваздуху, у 3 се она изводе на шетњу заједно са другим лицима, а у 7 завода ова лица током шетње буду сама.

У погледу остваривања осталих права, осуђено лице издвојено у дисциплинском поступку по правилу може да набавља ствари за личну употребу из заводске кантине, може да обавља телефонске разговоре и да прима и шаље поднеске и друга писмена. Осим за пријем и слање писмена које је омогућено у пракси свих посећених завода, за остваривање осталих права су уочени изузеци, слични као и када је у питању примена мере принуде издвајање: телефонски разговори нису омогућени издвојенима у КПЗ Београд – Падинска Скола и КПЗ за малолетнике Ваљево, а у КПЗ за жене Пожаревац осуђеницама се пре смештаја у просторију за издвајање понуди да обаве телефонски разговор и набавку у кантини.⁵⁷

8.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сва осуђена лица издвојена у дисциплинском поступку имају могућност:

- **боравка на свежем ваздуху најмање 1 сат дневно;**
- **остваривања права на телефонски разговор, у складу са кућним редом;**
- **набавке ствари за личну употребу из продавнице – кантине завода, у складу са кућним редом.**

РАЗЛОЗИ

Сваки затвореник који не ради на свежем ваздуху, ако то време дозвољава, мора да има најмање један сат дневно за одговарајуће телесне вежбе на свежем ваздуху.

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.

Општи животни услови обухваћени овим правилима, укључујући и оне који се односе на осветљење, проветравање, температуру, санитарне уређаје, исхрану, воду за пиће, боравак на свежем ваздуху и физичке вежбе, личну хигијену, здравствену заштиту и одговарајући лични простор, односе се на све затворенике, без изузетка.

⁵⁶ У КПЗ за жене Пожаревац осуђеницама се личне ствари чувају у касети у просторији дежурне службе, а у КПЗ за малолетнике Ваљево и ОЗ Зрењанин ни лицима издвојеним у дисциплинском поступку се не дозвољава да код себе држе ствари којима се могу повредити.

⁵⁷ Питање приступа кантини НПМ није испитивао у случају мере принуде издвајање, уважавајући могуће дужине трајања издвајања као мере принуде и издвајања у дисциплинском поступку. Такође, у КПЗ за малолетнике Ваљево се не примењује издвајање као мера принуде, па нема ни налаза о остваривању права на телефонски разговор.

Дисциплинске или ограничавајуће мере не обухватају забрану контакта са породицом. Начин одржавања контакта са породицом може да буде ограничен само у одређеном временском периоду и то искључиво ради одржавања реда и безбедности.

Затвореницима се дозвољава, уз неопходан надзор, комуникација са породицом и пријатељима у редовним временским размацама:

- а) кроз писмену преписку те употребу, тамо где је то доступно, телекомуникационих, електронских, дигиталних и других средстава; и
- б) кроз посете.

Према том систему, затвореницима се дозвољава да бар један део своје зараде потроше на куповину одобрених предмета намењених за њихову личну употребу, а један део да пошаљу својој породици.⁵⁸

Притворено или затворено лице има право да га посећују и да се дописује, посебно са члановима његове породице, и даће му се адекватна прилика да комуницира са спољним светом, подложно разумним условима и ограничењима како је одређено законом или правилима.⁵⁹

Главни аспекти затворског режима који су релевантни за процену услова у самици укључују приступ вежбању на отвореном и програмима, приступ смисленом контакту са људима у затвору и контакт са спољним светом. У складу са правилом 21 Стандардних минималних правила за поступање са затвореницима, сваки затвореник који није ангажован на пословима на отвореном мора имати најмање један сат одговарајућег вежбања на отвореном дневно ако то временске прилике дозвољавају. Слично, Европски комитет за превенцију тортуре наглашава да би свим затвореницима без изузетка требало омогућити један сат вежбања на отвореном дневно. Међутим, пракса држава указује да се ови стандарди не поштују увек. У Јордану, на пример, притворенику је било дозвољено да изађе из самице само један сат недељно (А/ХРЦ/4/33/Адд.3, додатак, став 21). У предмету Полтроцки против Украјине, Европски суд за људска права је утврдио да недостатак могућности за вежбање на отвореном, заједно са недостатком приступа природном светлу, представља кршење члана 3. Европске конвенције о људским правима.⁶⁰

Затвореници имају право да што чешће комуницирају - путем писама, телефона или других видова комуникације - са породицом, другим особама и представницима спољашњих организација, као и да примају њихове посете.

Комуникација и посете могу да подлежу ограничењима и надзору, ако је то нужно због постојеће кривичне истраге, одржавања реда и мира, личне и опште сигурности, спречавања извршења кривичних дела и заштите жртава кривичних дела, с тим што та ограничења, укључујући ограничења које одреди правосудни орган, морају ипак омогућавати бар минимални контакт.

Сваком затворенику ће се омогућити најмање сат времена дневно физичке активности на свежем ваздуху, ако то временске прилике дозвољавају.

У складу са захтевима хигијене, реда и безбедности, затвореници имају право да купују или на други начин набављају робу, укључујући храну и пиће за сопствену употребу, по ценама које нису значајно веће од оних ван затвора.⁶¹

Посебно треба поменути физичку рекреацију на отвореном. Обавеза да затвореницима свакодневно буде дозвољен један сат боравка на отвореном је широко прихваћена као основна гаранција (по могућности, то би требало да буде делом ширег програма активности). **ЦПТ жели истаћи да сви затвореници без изузетка (укључујући оне који су кажњени**

⁵⁸ Манделина правила, прав. 23.1, 36, 42, 43.3, 58.1. и 103.2.

⁵⁹ Принципи заштите свих лица под било којим обликом притвора или затвора, принц. 19.

⁶⁰ Ванредни извештај Специјалног известиоца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, пар. 52.

⁶¹ Европска затворска правила, прав. 24.1, 24.2, 27.1. и 31.5.

конфинацијом у ћелији) морају имати могућност да свакодневно вежбају на отвореном. Такође се сматра да објекти за вежбе на отвореном морају бити релативно пространи и, кад год је то могуће, да нуде склониште од неповољних временских прилика. Такође је веома важно да затвореници у разумној мери одржавају добар контакт са спољним светом. Изнад свега, затворенику треба обезбедити одржавање односа са породицом и блиским пријатељима. Водећи принцип мора бити унапређивање односа са спољним светом; свако ограничавање таквог контакта мора бити засновано искључиво на довољно јаким разлозима безбедности или на разлозима који се тичу расположивих средстава.⁶²

Неопходност: правило да су дозвољена само ограничења потребна за безбедно и уредно затварање затвореника и за задовољавање захтева правде подједнако важи за затворенике који се налазе у самици. Сходно томе, током времена проведеног у самици затворенику не би требало одузети права као што су право на посете, телефонске разговоре и преписку, као и приступ ресурсима који су иначе дозвољени осталим затвореницима (као што су материјали за читање). Режим самице би такође требало да буде довољно флексибилан да омогући смањење ограничења која нису потребна у појединачним случајевима.⁶³

Комитет сматра да свим лицима лишеним слободе у затворима треба обезбедити, као минимум:

...

- редовне могућности да остану у контакту са спољним светом.

ЦПТ је више пута наглашавао да сви затвореници морају имати користи од најмање једног сата дневног вежбања на отвореном и/или времена на отвореном, односно два сата у случају малолетних затвореника. Ово остаје основно право за све затворенике, укључујући и током пандемије COVID-19.

ЦПТ у великој мери поздравља све већу доступност ћелијских телефона и безбедних затворских мобилних телефона, као и решења заснована на интернету која омогућавају затвореницима да одржавају своје породичне односе и контакт са спољним светом. Ове иновације корисно допуњују постојеће фиксне телефоне који се налазе у заједничким просторијама. ЦПТ наглашава да сви затвореници треба да имају доступан и редован приступ приступачним средствима да остану у контакту са спољним светом.⁶⁴

Осуђени има право на телефонски разговор у складу са одредбама прописа који уређује кућни ред завода, о свом трошку.⁶⁵

Осуђеном се омогућава да о свом трошку, радним даном, два пута недељно, из продавнице – кантине завода набавља прехранбене и друге ствари за личну употребу. Радно време кантине и цене у кантини морају бити одређени и истакнути.

Осуђени који је разврстан у затворено одељење може да телефонира најмање четири пута недељно, а осуђени који је разврстан у полуотворено и отворено одељење може телефонирати свакодневно, у складу са могућностима завода.⁶⁶

Налази НПМ о посебним процедурама које би се примењивале према овим лицима, а које не важе за друга лица лишена слободе, су исти као и када је у питању примена мере принуде издвајање: сходно Правилнику о начину обављања послова у служби за обезбеђење у заводима за извршење кривичних санкција лица се обавезно претресају пре смештаја у просторију за издвајање, што је једина разлика у поступању приликом

⁶² Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 48. и 51.

⁶³ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(д).

⁶⁴ Стандарди ЦПТ: Праг пристојности за затворе – критеријуми за процену услова притвора, пар. 68, 80. и 81.

⁶⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 88. ст. 1.

⁶⁶ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 35. ст. 1. и чл. 38. ст. 1.

дневне рутине. У КПЗ за жене Пожаревац осуђенице се ради спречавања уношења предмета којима би могле да се повреде приликом смештаја у просторију за издвајање обавезно пресвлаче, а у просторији их чека чиста гардероба.

Иако нигде нису прописани као обавезни, лекарски прегледи лица издвојених у дисциплинском се обављају у свим заводима у којима се ово издвајање примењује, укључујући и КПЗ Пожаревац – Забела у којем, као што је горе наведено, издвајање не представља самицу, што НПМ похваљује. У неколико завода се, следећи процедуру примене мера принуде, обавља и поновљени лекарски преглед између дванаестог и двадесетчетвртог сата од примене издвајања.

Различита је пракса у погледу доношења одлуке о издвајању у дисциплинском поступку. У већем броју случајева доноси се посебна одлука управника завода. У КПЗ за малолетнике Ваљево ову одлуку доноси начелник Службе за обезбеђење. Ове одлуке су углавном, али не у свим посећеним заводима, образложене и поткрепљене извештајима заводских служби и садрже поуку о праву на жалбу. У КПЗ Шабац се доносе и детаљно образложена решења о смештају у затворено одељење завода до окончања дисциплинског поступка. Уочено је да се посебне одлуке о издвајању у дисциплинском поступку не доносе у свим заводима. На пример, у КПЗ за жене Пожаревац Служба за обезбеђење процењује: уколико је у питању тежи дисциплински преступ са јасним доказима да га је осуђена учинила, издваја се до 48 сати; за лакше ремећење реда према осуђеници се, када је оцењено да је то потребно, примењује мера принуде издвајање до 24 сата.

9.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да у свим заводима управник или лице које он овласти доноси писмену образложену одлуку о издвајању осуђеног у дисциплинском поступку, са поуком о праву на жалбу.

РАЗЛОЗИ

Упућивање у самицу користи се само у изузетним случајевима као крајња мера и то у што краћем временском периоду и уз независну процену, те искључиво уз одобрење надлежног тела. Не сме се изрицати на основу казне затвора затвореника.⁶⁷

Посебне мере за постизање високог степена опште или личне безбедности превазилазе мере наведене у правилу 51. и 52. и представљају мере које се изричу затвореницима који представљају посебну претњу општој или личној сигурности.

Такве мере примењују се само у изузетним околностима и само онолико дуго колико општу или личну сигурност није могуће одржавати мање рестриктивним средствима.

Те мере могу укључивати одвајање затвореника од осталих затвореника. Овакав поступак мора бити у складу са условима описаним у овом правилу, и, додатно, у правилу 53А.

Врста ових мера, њихово трајање и основ за њихову примену, као и поступци којих се треба придржавати при увођењу и спровођењу тих мера, утврђују се домаћим законодавством.

Примену таквих мера мора да одобри надлежни орган у сваком појединачном случају и за одређени временски период, а затворенику се доставља примерак писане одлуке са информацијама о начину улагања приговора на изречену меру.

⁶⁷ Манделина правила, прав. 45.1.

Свака одлука о продужењу одобреног трајања те мере подлеже поновном одобрењу надлежног органа, а примерак писане одлуке се доставља затворенику, са информацијама о начину улагања приговора на изречену меру.

Ове мере се примењују појединачно, а не на групе затвореника.

Мере које се примењују биће засноване искључиво на тренутном ризику који затвореник представља, морају бити пропорционалне том ризику, и њима се не смеју наметати већа ограничења од оних која су неопходна да би се тај ризик сузбио.

Сваки затвореник над којим се такве мере примењују има право на улагање приговора под условима утврђеним у правилу 70.⁶⁸

Уз формалне дисциплинске поступке, често постоје и други поступци, на основу којих затвореник може бити присилно раздвојен од других затвореника из дисциплинских/безбедносних разлога (тј. у интересу «одржавања реда» унутар неке установе). И ови поступци такође морају бити праћени делотворним гаранцијама. Затвореник мора бити информисан о разлозима због којих су против њега преузете такве мере, осим уколико захтеви безбедности не налажу супротно, мора му се пружити могућност да изложи своја гледишта о тој ствари, те да буде у прилици да се жали на те мере одговарајућим властима.⁶⁹

Затвореници не смеју никако да буду подвргнути посебном безбедносном режиму дуже него што захтева опасност коју они представљају. Због тога је неопходно да се одлука о распоређивању затвореника често преиспитује. Преиспитивање одлуке треба увек да се заснива на редовном оцењивању затвореника од стране особља које је за то задужено. Осим тога, затвореници треба, колико год је могуће да буду потпуно информисани о разлозима њиховог распоређивања и, по потреби, обнављања мере; то ће, између осталог, омогућити затвореницима да искористе правне путеве за оспоравање таквих мера.⁷⁰

Законитост: у домаћем закону мора постојати разумна и јасна одредба за сваку врсту самице која је дозвољена у земљи. Та одредба мора бити представљена на разумљив начин сваком лицу које може бити подвргнуто тој мери. Законом треба да се дефинишу тачне околности у којима се свака мера самице може изрећи, лица одговорна за изрицање мере и поступке које морају поштовати, право затвореника коме је изречена та мера да изнесе своје мишљење током поступка, обавезу да се затворенику у потпуности предоче разлози за такву одлуку (подразумева се да је у појединим случајевима оправдано ускраћивање одређених информација из безбедносних разлога или да би се заштитили интереси трећих лица), учесталост и поступак преиспитивања одлуке и поступак жалбе против такве одлуке. Режим сваке врсте самице мора бити уређен законом, при чему се ти режими морају јасно разликовати један од другог.⁷¹

Од момента сазнања за учињени тежи дисциплински преступ и током дисциплинског поступка, управник завода или лице које он овласти може одлучити да се осуђени издвоји из безбедносних разлога од осталих осуђеника, до 48 часова. Време издвајања се урачунава у дисциплинску меру упућивања у самицу.⁷²

Лица током издвајања редовно обилазе припадници Службе за обезбеђење, у оквиру редовних активности обиласка свих спаваоница. Уколико је оцењено да у конкретном случају постоји потреба за појачаним надзором, ова лица се и чешће обилазе. Ови обиласци се евидентирају у књигу дежурства, у коју се иначе уписују најзначајнији

⁶⁸ Европска затворска правила, прав. 53.

⁶⁹ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 55.

⁷⁰ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди ЦПТ у погледу издржавања казне затвора, пар. 32.

⁷¹ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(б).

⁷² Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 169. ст. 1.

догађаји током смене рада службеника обезбеђења. У овим дневницима у појединим случајевима нису били евидентирани обиласци нити запажања службеника уколико није било догађаја од значаја, већ само на пример почетак и крај издвајања. Поред тога, лица обилази и медицинско особље приликом поделе терапије или у случају ванредне потребе.

НПМ сматра да је, у складу са начелом одговорности, и у случају издвајања у дисциплинском поступку потребно водити детаљнију евиденцију о току издвајања и интеракцији лица на издвајању са службеницима.

10.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сви заводи евидентирају све значајне информације о току издвајања осуђених у дисциплинском поступку: почетак и крај издвајања, обиласке лица, обедовање, боравак на свежем ваздуху, телефонски разговор и др.

РАЗЛОЗИ

*Потребно је водити детаљну евиденцију о свим одлукама о упућивању у самицу као и о сваком преиспитивању тих одлука. У тој евиденцији треба да буду наведени сви чиниоци који су узети у обзир, као и информације на којима се заснивају. Такође треба да постоји евиденција о затворениковом мишљењу или одбијању да допринесе процесу одлучивања. Надаље, **треба водити детаљну евиденцију свих облика интеракције са особљем док је затвореник у самици, укључујући покушаје комуникације особља са затвореником, као и затвореникову реакцију на то.**⁷³*

2.5. ДИСЦИПЛИНСКА МЕРА УПУЋИВАЊЕ У САМИЦУ

Упућивање у самицу је једна од пет могућих дисциплинских мера, која се може изрећи само за учињене теже дисциплинске преступе, што је правило које важи још и за меру ограничење или забрана располагања новцем у заводу. Она се изриче изузетно и може се изрећи кумулативно са мером одузимање додељених проширених права и погодности. Дисциплинска мера упућивање у самицу се не може изрећи притвореним лицима, већ притвореницима за дисциплинске преступе судија за претходни поступак, односно председник већа, може изрећи дисциплинску казну ограничење посета, која се не може односити на браниоца.

У свим посећеним заводима током 2021. године је изречено 1226 дисциплинских мера за учињене теже дисциплинске преступе, а од тога је изречено 419 упућивања у самицу за 344 лица, што чини 34,18%. Ипак, на овакав резултат је утицао низак проценат изрицања упућивања у самицу у два завода са далеко највећим бројем изречених дисциплинских мера за теже преступе (заједно више од половине свих изречених мера): у КПЗ Пожаревац – Забела упућивање у самицу је изречено 23 пута за 23 лица од укупно 306 мера за теже дисциплинске преступе (7,52%), а у КПЗ Ниш 61 пут за 57 лица од 411 мера за теже преступе (14,84%). **НПМ похваљује чињеницу да се у овим заводима мера упућивања у самицу изриче само у изузетним случајевима, као крајња мера.**

⁷³ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(ц).

Међутим, у највећем броју осталих посећених завода упућивање у самицу представља најчешће изречену меру за учињени тежи дисциплински преступ: у око половине случајева се изриче у КПЗ Панчево - 50,00% (28 од 56) и СЗБ Београд - 55,32% (26 од 47); у око две трећине у КПЗ за малолетнике Ваљево - 67,65% (46 од 68), КПЗ за жене Пожаревац - 64,43% (96 од 149) и ОЗ Зрењанин - 63,16% (12 од 19); у око три четвртине у КПЗ Београд - 72,13% (44 од 61), КПЗ Београд – Падинска Скела – 76% (19 од 25) и ОЗ Нови Сад – 78,38% (58 од 74). У осталим посећеним заводима узорак је мали да би се извукао закључак о учесталости изрицања упућивања у самицу: у ОЗ Нови Пазар једина дисциплинска мера која је изречена за теже преступе је била упућивање у самицу (100%), у КПЗ Шабац три од четири мере су биле упућивање и самицу (75,00%), у ОЗ Ужице једна од две (50,00%) и у ОЗ Краљево једна од три (33,33%).

11.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да се у свим заводима дисциплинска мера упућивање у самицу током целог дана и ноћи изриче само изузетно.

РАЗЛОЗИ

Упућивање у самицу користи се само у изузетним случајевима као крајња мера и то у што краћем временском периоду и уз независну процену, те искључиво уз одобрење надлежног тела. Не сме се изрицати на основу казне затвора затвореника.⁷⁴

Специјални известилац апелује на државе да забране изрицање самице као казне – било као део судски изречене казне или дисциплинске мере. Он препоручује да државе развију и спроводе алтернативне дисциплинске санкције како би избегле употребу самице.

Специјални известилац понавља да би самицу требало користити само у веома изузетним околностима, као последње средство, на што је могуће краће време. Он наглашава да и када се самица користи у изузетним околностима, морају се поштовати минималне процедуралне гаранције.⁷⁵

Казна упућивања у самицу се, осим у изузетним случајевима, не сме изрицати као дисциплинска мера, а и тада се изриче на одређени, што краћи, период, и никада не сме довести до нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања.⁷⁶

Пропорционалност: било које додатно ограничавање затвореникових права мора бити повезано са стварном или могућом штетом коју је затвореник проузроковао или може проузроковати својим деловањем (или могућом штетом којој може бити изложен) у затворском окружењу. С обзиром на то да самица представља озбиљно ограничење затвореникових права које подразумева неизоставне ризике по затвореника, ниво стварне или могуће штете мора бити, у најмању руку, једнако озбиљан и решив применом ове мере. На пример, у већини земаља које примењују самицу, то се огледа у чињеници да је то санкција само за најозбиљније прекршаје, али се то начело мора поштовати приликом сваке примене те мере. Што мера дуже траје, то мора бити јачи разлог за њу и мора се више учинити како би се осигурало да служи својој сврси.

⁷⁴ Манделина правила, прав. 45.1.

⁷⁵ Ванредни извештај Специјалног известиоца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, пар. 84. и 89.

⁷⁶ Европска затворска правила, прав. 60.6.(ц).

С обзиром на то да самица може имати веома штетне последице, ЦПТ сматра да начело сразмерности захтева да се самица примењује као дисциплинска мера само у изузетним ситуацијама, као последњи избор и током најкраћег периода времена.⁷⁷

*Дисциплинска мера упућивања у самицу **изриче се изузетно**, само за теже дисциплинске преступе и не може трајати дужи од 15 дана.*

Меру упућивања у самицу до 30 дана могуће је изрећи за стицај дисциплинских преступа.⁷⁸

Поступак за теже дисциплинске преступе води и одлуку доноси дисциплинска комисија.

У односу на остале мере које могу представљати самицу, детаљнија су правила о садржини одлуке којом се изриче дисциплинска мера упућивања у самицу, а која иначе важе и за остале одлуке о дисциплинским мерама: решење којим се осуђеном изриче дисциплинска мера доноси се кад се током расправе утврди да постоји дисциплински преступ и одговорност осуђеног за преступ и садржи податке о преступу за који се осуђеном изриче мера и околностима које чине обележја преступа од којих зависи примена одређеног прописа о преступу; позивање на пропис који је примењен; одлуку о дисциплинској одговорности и изреченој мери; одлуку о одузимању имовинске користи; одлуку о урачунавању издвајања у трајање дисциплинске мере; одлуку о трошковима дисциплинског поступка; одлуку о имовинскоправном захтеву. Саставни делови писмено израђеног решења о дисциплинском преступу су увод, изрека, образложење и упутство о праву на жалбу. Решење се израђује у писменој форми и доставља у року од три дана од дана закључења расправе осуђеном, његовом браниоцу и подносиоцу предлога за покретање дисциплинског поступка, а један примерак се улаже у лични лист осуђеног.

Решење о изрицању дисциплинске мере упућивање у самицу изузетно се, из разлога безбедности, може извршити одмах по објављивању и у том случају у писменој форми се доставља најкасније у року од 24 сата од изрицања мере.

Против решења осуђени може изјавити жалбу судији за извршење кривичних санкција у року од три дана од дана пријема решења, а одлуку о жалби судија доноси у року од три дана од дана пријема жалбе. Жалба не одлаже извршење решења. Судија испитује решење о дисциплинском преступу у делу које се побија жалбом, али мора увек по службеној дужности испитати и да ли постоји битна повреда одредаба дисциплинског поступка⁷⁹ и да ли је повређено материјално право.

НПМ је углавном наилазио на довољно добро образложене одлуке о изрицању дисциплинске мере упућивања у самицу, са поуком о праву на жалбу. Из образложења и списка дисциплинских предмета било је јасно за који преступ се осуђена лица кажњавају и који су докази за то изведени (извештаји заводских служби и службене белешке, фотографије и видео записи, изјаве сведока - лица лишених слободе и слично). Изузетак је ОЗ Ужице са скромним и формализованим образложењем јединог решења о упућивању у самицу које је изречено током 2021. године, док се у извештају Службе за

⁷⁷ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55(а) и 56(б).

⁷⁸ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 162.

⁷⁹ Осим у случајевима из члана 63. став 2. Правилника о дисциплинском поступку према осуђеним лицима: ако приликом доношења одлуке није примењена или је погрешно примењена нека одредба овог правилника или је у току поступка повређено право одбране, а то је утицало или је могло утицати на правилно доношење одлуке.

третман наводи да "за учињени дисциплински преступ треба да се казни најстрожом казном". Овакве формулације у извештајима Службе за третман НПМ је већ затицао у досадашњој пракси у неколико завода и указивао да би ови извештаји требало да послуже органу поступка, у овом случају дисциплинској комисији, да прибави информације од значаја за одмеравање евентуалне дисциплинске мере осуђеном, уколико се докаже његова одговорност – информације о понашању осуђеног током извршења казне затвора, његовом однос према раду и радним обавезама и сличном, а да не би требало да прејудуцирају дисциплинску одговорност нити да предлажу одређену врсту или висину мере, о чему је одлука искључиво на органу поступка.

12.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да у свим заводима извештаји надлежних заводских служби које прибавља орган дисциплинског поступка ни на који начин не прејудуцирају постојање дисциплинског преступа и одговорности осуђеног, већ да садрже само чињенице на основу којих орган поступка може донети одлуку о врсти и висини евентуалне дисциплинске мере: понашање осуђеног током извршења казне затвора, његов однос према раду и радним обавезама и сл.

РАЗЛОЗИ

Ниједан затвореник не сме да буде кажњен ако то није у складу са законским условима или прописима наведеним у правилу 37, као и начелима правичности и примене прописаног поступка. Затвореник никада не сме да буде кажњен два пута за исто дело или прекршај.⁸⁰

При изрицању дисциплинске мере води се рачуна о понашању осуђеног током издржавања казне и залагању на раду, а узимају се у обзир и све друге чињенице битне за правилно одмеравање мере.⁸¹

Орган који води дисциплински поступак, на основу слободне оцене доказа, утврђује чињенице које су важне за доношење законите одлуке, како чињенице које терете осуђеног тако и оне које му иду у корист.

При изрицању дисциплинске мере узимају се у обзир све чињенице и околности које могу бити од значаја при избору дисциплинске мере, а нарочито: тежина преступа, околности под којима је учињен, раније изрицање дисциплинских мера, понашање осуђеног током извршења казне затвора, његов однос према раду и радним обавезама и оцена остварења сврхе изрицања дисциплинске мере.

Решење о дисциплинском преступу се заснива на изведеним доказима и чињеницама које су утврђене у расправи.⁸²

Дисциплински поступак се покреће на основу предлога за покретање, који подноси руководиоца организационе јединице завода у чијем делокругу је преступ учињен или лице које он одреди и из ког се између осталог види шта се осуђеном ставља на терет и који се докази предлажу за то. Осуђени су уз позив на расправу у дисциплинском поступку добијали и предлог за покретање поступка и поучавани су о могућности да ангажују браниоца или да им стручну правну помоћ пружи дипломирани правник из

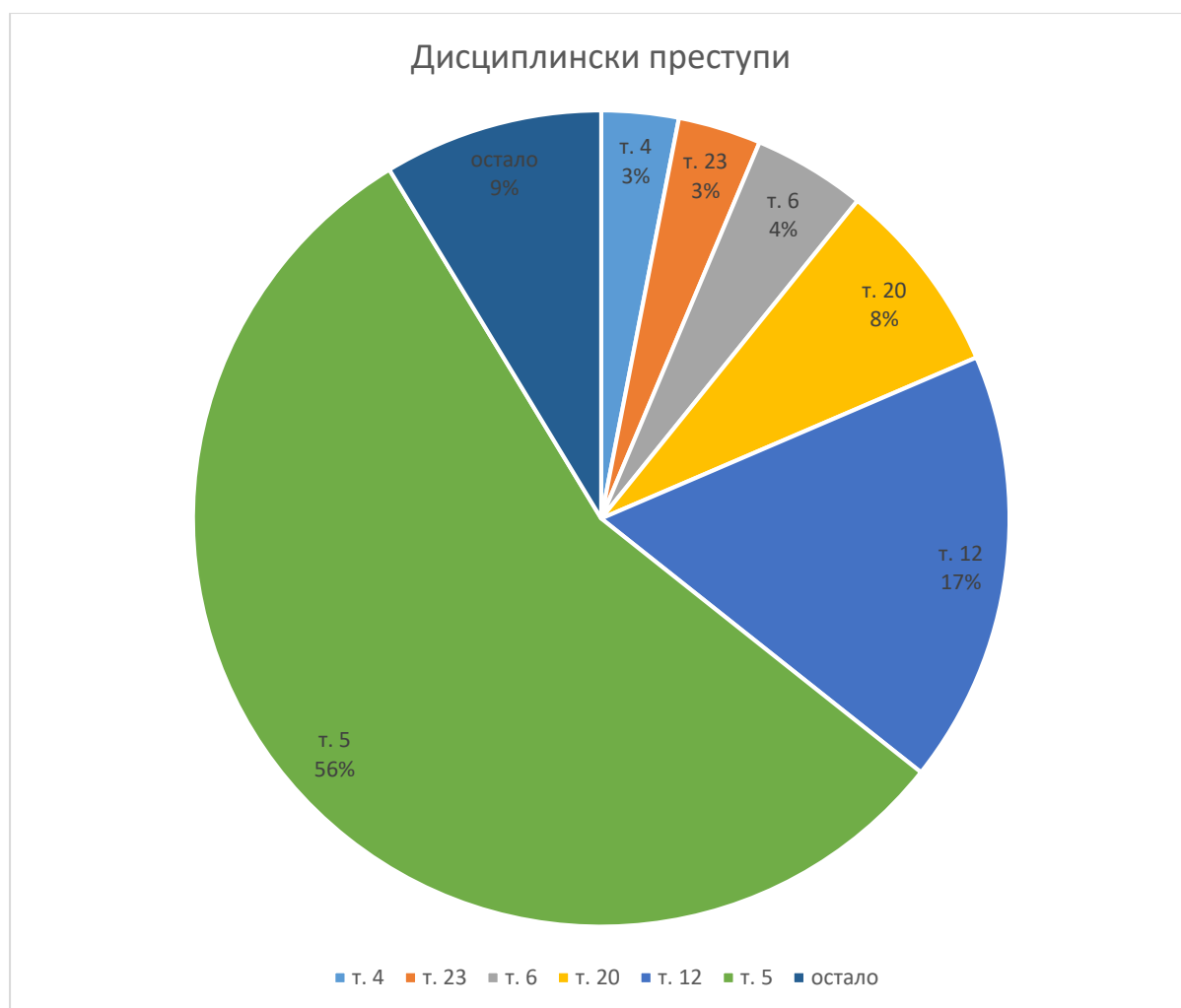
⁸⁰ Манделина правила, прав. 39.1.

⁸¹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 171.

⁸² Правилник о дисциплинском поступку према осуђеним лицима ("Сл. гласник РС", бр. 79/14), чл. 6, чл. 22. и чл. 49. ст. 1.

завода и остављано им је довољно времена за припрему одбране. Нико од осуђених са којима је тим НПМ обавио разговоре није оспоравао одлуку о дисциплинском кажњавању.

У погледу дисциплинских преступа за које је изречена мера упућивања у самицу, у далеком највећем броју случајева се ради о преступу насиље према другом лицу, физичко или психичко злостављање другог лица (чл. 157. т. 5.), потом производња, поседовање или коришћење опојних дрога или психоактивних супстанци (чл. 157. т. 12.) и у мањем броју случајева недолично, насилничко или увредљиво понашање према запосленом (чл. 157. т. 20.), прављење, поседовање или коришћење опасне ствари или средства за комуникацију на даљину (чл. 157. т. 6.), одбијање осуђеног да се подвргне тестирању у случају основане сумње на узимање опојних дрога или психоактивних супстанци (чл. 157. т. 23.) и неовлашћено напуштање завода (чл. 157. т. 4.). За све остале преступе ова мера је изречена у значајно мањем броју случајева.



Могућа су два облика упућивања у самицу - у слободно време или током целог дана и ноћи, при чему у првом случају не представља самицу уколико дисциплински кажњено лице у преостало време током дана, које није окарактерисано као слободно време, има контакте са другим осуђеницима. Ипак, овај облик упућивања у самицу није изречен ни у једном од посећених завода током 2021. године, односно сва упућивања у самицу су била током целог дана и ноћи.



Упућивање у самицу не може трајати дуже од 15 дана, односно дуже од 30 дана за стицај дисциплинских преступа, а укупан боравак осуђеног на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу не може трајати дуже од шест месеци у току једне календарске године. У погледу трајања упућивања у самицу, она је у нешто већем броју случајева изречена у трајању до 5 дана – 164 пута, а приближно подједнако у трајању од 6 до 10 дана – 126 пута и од 11 до 15 дана – 113 пута. У 16 случајева, од тога 12 у КПЗ Београд, 3 у КПЗ Ниш и 1 у КПЗ за малолетнике Ваљево упућивање у самицу је изречено за стицај дисциплинских преступа и трајало је дуже од 15 дана.

Одмах након започињања извршења дисциплинске мере упућивања у самицу обавезан је лекарски преглед осуђеног, ради утврђивања његовог психичког и физичког здравственог стања.

У свим заводима дисциплински кажњена лица обавезан лекарски преглед имају пре отпочињања извршења упућивања у самицу, ради утврђивања психофизичке способности за извршење ове мере. **НПМ указује да оваква пракса није у потпуности усклађена са важећим прописима, односно изменом Закона о извршењу кривичних санкција из 2019. године⁸³ којом је уместо обавезног лекарског прегледа пре извршења дисциплинске мере упућивања у самицу нормиран обавезан лекарски преглед осуђеног одмах након започињања извршења ове дисциплинске мере.** До ових измена је дошло након више пута поновљених препорука у том правцу које је упутио ЦПТ у скоро свим извештајима о посети нашој земљи,⁸⁴ тврдећи да медицински радници који раде у затворима имају својство личних лекара пацијената и да осигурање адекватног односа пацијента и лекара представља кључни фактор у заштити здравља и добробити затвореника. Према ставу ЦПТ, обавезивање затворских лекара да дају потврде да је затвореник способан да поднесе упућивање у самицу тешко може допринети изградњи таквог односа. ЦПТ је још указао и да је и из раније верзије Европских затворских правила избрисано правило по коме затворски лекари морају да потврде да је затвореник способан да поднесе дисциплинску меру упућивања у самицу.⁸⁵

У неколико завода је уочено да долази до одлагања извршења упућивања у самицу јер је лекар на иницијалном прегледу оценио да лице није здравствено способно за

⁸³ "Сл. гласник РС", бр. 35/19.

⁸⁴ Србија и Црна Гора: Посета 2004, ЦПТ/Инф (2006) 18, пар. 132; Србија: Посета 2007, ЦПТ/Инф (2009) 1, пар. 104; Србија: Посета 2011 ЦПТ/Инф (2012) 17, пар. 99; Србија: Посета 2015, ЦПТ/Инф (2016) 21, пар. 115.

⁸⁵ Садашња формулација правила 43.2. Европских затворских правила гласи: Лекар или квалификовани медицински техничар/медицинска сестра који за свој рад одговара том лекару, поклања посебну пажњу здрављу затвореника који су у самици, врши дневне визите таквим затвореницима и, на њихов захтев или захтев затворског особља, пружа помоћ и лечење без одлагања.

извршење ове дисциплинске мере. На пример, у КПЗ Београд значајан број извршења упућивања у самицу је одложено на овај начин и пракса је да се кажњено лице поново доводи на процену психофизичке способности када протекне рок који је одредио лекар. Из наведених разлога у појединим случајевима долази и до застаривања извршења дисциплинске мере. У једном случају у који је НПМ остварио увид кажњеном лицу је три пута одлагано извршење због негативне оцене лекара. До одлагања извршења из ових разлога је долазило и у ОЗ Нови Сад, где кажњено лице има обавезан преглед психијатра, као и у КПЗ за малолетнике Ваљево.

Током извршења мере обавезна је лекарска контрола осуђеног најмање једном у току дана, а управник завода и васпитач су обавезни да га посете најмање једном у току седам дана. Управник завода обуставља извршење упућивања у самицу ако оцени да је дисциплинска мера постигла своју сврху и пре њеног истека, а обавезно прекида њено извршење ако по писменом мишљењу лекара даљи боравак у самици угрожава здравље осуђеног, односно може прекинути извршење на молбу осуђеног којом се позива на здравствено стање и на основу прибављеног мишљења лекара. До обуставе извршења упућивања у самицу није дошло ни у једном од посећених завода, а четири извршења су прекинута (0,95%), по један у КПЗ Београд, КПЗ за малолетнике Ваљево, КПЗ за жене Пожаревац и ОЗ Зрењанин.

Извршење мере упућивање у самицу, као и осталих дисциплинских мера, осим укора, се може условно одложити до три месеца, ако се на основу владања осуђеног и природе дисциплинског преступа који је учинио може очекивати да ће се и одлагањем постићи сврха дисциплинске мере. Од 419 изречених упућивања у самицу у свим посећеним заводима током 2021. године, условно је одложено њих 62, што чини 14,80%. Оpozив условно одложене мере је везан за чињење новог дисциплинског преступа за време одлагања или када је накнадно утврђено да је пре изрицања условно одложене мере осуђени учинио још неки дисциплински преступ, с тиме што је опозив факултативан када су у питању ново учињени или откривени лакши преступи, а обавезан када су у питању тежи преступи.

У погледу садржине ове дисциплинске мере, предвиђено је да она представља искључење осуђеног из заједничких активности са другим осуђенима. Током извршења мере упућивања у самицу осуђени може читати и писати и има право да борави ван просторије на свежем ваздуху у трајању од најмање један сат дневно, а нема право на боравак у посебној просторији (тзв. брачна посета).

У пракси, лица на мери упућивања у самицу проводе у спаваоници око 23 сата дневно. Приликом смештања у просторију за извршење ове мере лица са собом могу понети своје личне ствари из спаваонице у којој су боравили. Слично као и за остале мере о којима је овде било речи, НПМ је у КПЗ за малолетнике Ваљево и ОЗ Зрењанин добио информацију да се лицима не дозвољава да код себе држе ствари којима се могу повредити (бријачи, пертле и слично), а у СЗБ Београд личне ствари стоје у ормарићима испред просторија и лица на захтев добијају ствари од службеника. Лицима се омогућава боравак на свежем ваздуху у трајању од најмање 1 сат дневно, а у заводима са повећаним бројем лица у односу на капацитете, што утиче на организацију извођења на шеталишта, као што је био случај у ОЗ Ужице и СЗБ Београд, боравак на свежем ваздуху траје краће од 1 сата. Поново, различита је пракса у погледу коришћења шеталишта: у 11 завода лица на извршењу ове дисциплинске мере време на отвореном проводе сами, а у 3 завода са другима. Обедују у спаваоници, а могућност набавке производа из заводске кантине постоји у свим заводима. У КПЗ Београд је начелно

дозвољено куповати само ствари за одржавање хигијене, међутим уколико упућивање у самицу дуже траје приликом обиласка управника осуђени питају и за друге ствари и увек им се то одобри. У погледу комуникације са спољним светом, у КПЗ Београд, КПЗ Београд – Падинска Скела и СЗБ Београд лицима се током трајања упућивања у самицу не омогућава остваривање права на телефонске разговоре, у СЗБ Београд није могуће примати посете, а у КПЗ Београд су могуће само посете пуномоћника. У осталим заводима сви ови видови комуникације су могући, не рачунајући пријем посета у посебној просторији (тзв. брачне посете) која могућност је Законом искључена. Поднеске и друге писмене пошиљке лица могу да подносе и примају без ограничења. Остваривање верских права начелно такође не би било ограничено, мада лица током извршења ове мере нису имала таквих захтева. Обављање верских обреда у посебним просторијама завода би могло створити организационе проблеме како заводским службеницима тако и свештеним лицима који обављају обред, с обзиром на потребу да се лицу за време трајања мере онемогући контакт с другим осуђенима. Са друге стране, дозвољене су посете свештених лица у просторији у којој лице извршава ову меру, као и држање и читање верске литературе. Коришћење библиотеке такође није ограничено ни у једном заводу.

13.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сва осуђена лица на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу имају могућност, у складу са кућним редом:

- остваривања права на телефонски разговор;
- остваривања права на посете.

РАЗЛОЗИ

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.

Дисциплинске или ограничавајуће мере не обухватају забрану контакта са породицом. Начин одржавања контакта са породицом може да буде ограничен само у одређеном временском периоду и то искључиво ради одржавања реда и безбедности.

Затвореницима се дозвољава, уз неопходан надзор, комуникација са породицом и пријатељима у редовним временским размацама:

- а) кроз писмену преписку те употребу, тамо где је то доступно, телекомуникационих, електронских, дигиталних и других средстава; и*
- б) кроз посете.⁸⁶*

Притворено или затворено лице има право да га посећују и да се дописује, посебно са члановима његове породице, и даће му се адекватна прилика да комуницира са спољним светом, подложно разумним условима и ограничењима како је одређено законом или правилима.⁸⁷

Главни аспекти затворског режима који су релевантни за процену услова у самици укључују приступ вежбању на отвореном и програмима, приступ смисленом контакту са људима у затвору и контакт са спољним светом.⁸⁸

⁸⁶ Манделина правила, прав. 36. и 43.3.

⁸⁷ Принципи заштите свих лица под било којим обликом притвора или затвора, принц. 19.

⁸⁸ Ванредни извештај Специјалног известиоца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, пар. 52.

Затвореници имају право да што чешће комуницирају - путем писама, телефона или других видова комуникације - са породицом, другим особама и представницима спољашњих организација, као и да примају њихове посете.

Комуникација и посете могу да подлежу ограничењима и надзору, ако је то нужно због постојеће кривичне истраге, одржавања реда и мира, личне и опште сигурности, спречавања извршења кривичних дела и заштите жртава кривичних дела, с тим што та ограничења, укључујући ограничења које одреди правосудни орган, морају ипак омогућавати бар минимални контакт.

Посете се организују на такав начин да се затвореницима омогући што нормалније одржавање и развијање породичних односа.

Казна не сме предвидети тоталну забрану контакта са породицом.⁸⁹

Такође је веома важно да затвореници у разумној мери одржавају добар контакт са спољним светом. Изнад свега, затворенику треба обезбедити одржавање односа са породицом и блиским пријатељима. Водећи принцип мора бити унапређивање односа са спољним светом; свако ограничавање таквог контакта мора бити засновано искључиво на довољно јаким разлозима безбедности или на разлозима који се тичу расположивих средстава.⁹⁰

Неопходност: правило да су дозвољена само ограничења потребна за безбедно и уредно затварање затвореника и за задовољавање захтева правде подједнако важи за затворенике који се налазе у самици. Сходно томе, током временаведеног у самици затворенику не би требало одузети права као што су право на посете, телефонске разговоре и преписку, као и приступ ресурсима који су иначе дозвољени осталим затвореницима (као што су материјали за читање). Режим самице би такође требало да буде довољно флексибилан да омогући смањење ограничења која нису потребна у појединачним случајевима.

(б) Затворенике који су смештени у самицу у склопу дисциплинске мере никада не треба у потпуности лишити контакта са породицом, и било које такво ограничење треба увести само у случајевима када се прекршај односи на такве контакте. Такође не би требало да постоје ограничења када је у питању њихово право на приступ адвокату. Затвореницима треба омогућити да проведу најмање један сат на отвореном сваког дана, од првог дана смештања у самицу, и треба их подстицати да вежбају на отвореном. Такође им треба омогућити приступ материјалима за читање (који, нпр. не треба да буде ограничени на верске текстове). Од суштинске је важности да затвореници добијају одређену стимулацију ради одржавања доброг психичког стања.⁹¹

Комитет сматра да свим лицима лишеним слободе у затворима треба обезбедити, као минимум:

- редовне могућности да остану у контакту са спољним светом.

ЦПТ у великој мери поздравља све већу доступност ћелијских телефона и безбедних затворских мобилних телефона, као и решења заснована на интернету која омогућавају затвореницима да одржавају своје породичне односе и контакт са спољним светом. Ове иновације корисно допуњују постојеће фиксне телефоне који се налазе у заједничким просторијама. ЦПТ наглашава да сви затвореници треба да имају доступан и редован приступ приступачним средствима да остану у контакту са спољним светом.

Затворске управе треба да обезбеде да сви затвореници имају право на редовне посете и да могу да приуште, на основу својих затворских плата/прихода, да зову своју породицу у редовним интервалима. Цене телефонских позива не би требало да прелазе оне у спољној заједници; додатни додаци или субвенције ће можда морати да буду доступни онима са

⁸⁹ Европска затворска правила, прав. 24.1, 24.2, 24.4 и 60.4.

⁹⁰ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 51.

⁹¹ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(д) и 61.(б).

неадекватним приходима, укључујући сиромашне, незапослене или пензионисане затворенике.⁹²

Током посете је изгледало да боравак у самици подразумева лишавање затвореника права на посете и телефонирање. Што се тиче затвореника у истражном затвору, главна дисциплинска санкција која се уводи судском одлуком је ускраћивање посета. По мишљењу ЦПТ, дисциплинско кажњавање не би требало да укључује потпуну забрану контаката са породицом и сваки случај ограничавања контаката са породицом требало би да се уводи искључиво у случајевима у којима се почињено дело односи на такве контакте. ЦПТ препоручује да се предузму кораци за измену закона у складу са овим напоменама.⁹³

По мишљењу Комитета, дисциплинско кажњавање затвореника не би требало да укључује потпуну забрану контаката са породицом, а свако ограничење контаката са породицом треба изрећи само онда када је прекршај у вези с таквим контактима.

Комитет препоручује да се предузму кораци у циљу измена релевантних прописа.⁹⁴

Осуђени има право на телефонски разговор у складу са одредбама прописа који уређује кућни ред завода, о свом трошку.

Осуђени има право двапут месечно на посету брачног друга, деце, родитеља, усвојеника, усвојитеља и осталих сродника у правој линији и у побочној линији до четвртог степена крвног и тазбинског сродства, као и хранитеља, хранјеника и старатеља.

Управник завода може осуђеном одобрити и посете других лица.⁹⁵

Осуђени који је разврстан у затворено одељење може да телефонира најмање четири пута недељно, а осуђени који је разврстан у полуотворено и отворено одељење може телефонирати свакодневно, у складу са могућностима завода.⁹⁶

Правилник о начину обављања послова у служби за обезбеђење у заводима за извршење кривичних санкција предвиђа обавезни преглед и претрес лица лишеног слободе пре смештаја у просторију за извршење дисциплинске мере, што је у већини посећених завода једина разлика у поступању приликом дневне рутине. У појединим заводима – КПЗ за жене Пожаревац и СЗБ Београд, процедуре предвиђају и делимичан претрес при сваком извођењу и враћању из просторије.

У ОЗ Ужице кревет у просторији за извршење упућивања у самицу током дана стоји подигнут, како лице на извршењу ове мере не би лежало и/или спавало у време у које то није предвиђено. Кревет се спушта како би могао да се користи у време поподневног одмора (од 15 - 17 часова) и спавања (од 23 – 7 часова). У КПЗ за малолетнике Ваљево је правило да је дозвољено лежање на кревету током дана, али не и спавање.

НПМ је већ затицао праксу у појединим заводима да се предузимају мере које би онемогућиле осуђенима на извршењу мере упућивања у самицу да током дана користе кревет.⁹⁷ Према становишту НПМ, овакве мере су беспотребне и претеране – поштовање кућног реда у погледу спавања у предвиђено време се може постићи и на други начин, као што су редовни обиласци и упозорења осуђенима, а приморавање осуђених да већи део дана проведу тако што ће седети на столицама или шетати по просторији се може сматрати и нехуманим.

⁹² Стандарди ЦПТ: Праг пристојности за затворе – критеријуми за процену услова притвора, пар. 68. и 81.

⁹³ Србија: Посета ЦПТ 2011. год, пар. 100.

⁹⁴ Србија: Посета ЦПТ 2015. год, пар. 116.

⁹⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 88. ст. 1. и чл. 90.

⁹⁶ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 38. ст. 1.

⁹⁷ Видети, на пример, Извештај НПМ о посети КПЗ Сремска Митровица, бр. 281-34/17 од 22. јуна 2017. год.

14.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да се осуђеним лицима на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу не ускраћује могућност коришћења кревета.

РАЗЛОЗИ

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.

Ограничења или дисциплинске мере ни у ком случају не смеју да обухвате мучење ни друге видове окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.⁹⁸

Колективно кажњавање и телесно кажњавање, кажњавање упућивањем у ћелију без светлости, као и друге врсте нељудског и понижавајућег кажњавања су забрањени.⁹⁹

Неопходност: правило да су дозвољена само ограничења потребна за безбедно и уредно затварање затвореника и за задовољавање захтева правде подједнако важи за затворенике који се налазе у самици. Сходно томе, током времена проведеног у самици затворенику не би требало одузети права као што су право на посете, телефонске разговоре и преписку, као и приступ ресурсима који су иначе дозвољени осталим затвореницима (као што су материјали за читање). Режим самице би такође требало да буде довољно флексибилан да омогући смањење ограничења која нису потребна у појединачним случајевима.¹⁰⁰

Материјални услови у дисциплинским самицама варирали су између и унутар затвора. Упркос неким реновирањима две дисциплинске ћелије у подруму Блока 3 затвора у Кишињеви, једна од њих је имала само 4,5 m² (укључујући санитарни део од 0,7 m²), а друга 6,8 m² (укључујући санитарни део од 1,5 m²).

Штавише, све дисциплинске ћелије у затвору у Кишињеви биле су смештене у подруму, што је резултирало лошим природним осветљењем, отежаним са два слоја металних решетки на прозорима. Ћелије нису биле опремљене позивним звонима, а у неким није било текуће воде нити вештачког осветљења у ћелији. Затвореници током дана нису имали никаквог одмора јер није било одговарајуће столице, а кревет је током дана био склопљен уз зид.

У затвору Тараклија, делегација је установила да је пет ћелија у Блоку 3 било у лошем стању и стању хигијене, да нема приступа текућој води и да имају веома лошу или никакву постељину. Услови у јединој дисциплинској ћелији у Блоку 4 су били прихватљиви.

ЦПТ препоручује да молдавске власти предузму неопходне кораке како би осигурале да у затвору у Кишињеви:

- горе поменуте две мале дисциплинске ћелије се или повећавају на најмање 6 m² (искључујући санитарни додатак у ћелији) или да се повуку из употребе;
- металне решетке буду уклоњене са прозора дисциплинских ћелија како би се омогућило довољно природног светла у ћелијама; све дисциплинске ћелије такође треба да буду опремљене одговарајућим вештачким осветљењем и позивним звонима;
- све дисциплинске ћелије буду опремљене одговарајућим седиштима (нпр. столица или клупа); по мишљењу Комитета, кревети у овим ћелијама не би требало да се склапају током дана.

Даље, у затвору Тараклија треба предузети неопходне кораке како би се осигурало да се пет дисциплинских ћелија у Блоку 3 одржава у добром стању и стању хигијене и да затвореници смештени у ове ћелије имају одговарајућу постељину.

⁹⁸ Манделина правила, прав. 36. и 43.1.

⁹⁹ Европска затворска правила, прав. 60.3.

¹⁰⁰ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 55.(д).

Осим тога, све дисциплинске ћелије у затворима у Кишињеви и Тараклији би требало да имају приступ текућој води.¹⁰¹

У КПЗ Пожаревац-Забела и Сремска Митровица, делегација је приметила да се лежање у кревету или спавање током дана и даље сматра кршењем дисциплине, иако се такво понашање не налази на списку дисциплинских преступа. Комитет би желео да добије коментаре српских власти на ову тему.¹⁰²

У Казнено-поправном заводу у Панчеву, делегација ЦПТ примила је неке наводе затвореника који су се успавали за прозивку, а сматрају да су их затворски чувари неформално казнили уклањањем душека до краја дана. Управа затвора треба да предузме мере како би осигурала да се такве радње, ако су истините, одмах окончају и да се свака сумња на кршење затворских правила кажњава применом формалних дисциплинских поступака.¹⁰³

Служба за обезбеђење у оквиру својих редовних активности обилази лица на извршењу упућивања у самицу, више пута на дан, што се уобичајено евидентира у књизи дежурства, а поједини заводи су успоставили и посебне евиденције. На пример, у КПЗ Шабац Служба за обезбеђење у посебну евиденцију уписује време обиласка, датум, потпис службеника и напомене. За лице које је 10 дана било у самоци уписани су обиласци на 15 до 30 минута. У КПЗ за жене се води посебна евиденција о току извршења упућивања у самицу, у коју се уписују значајнији подаци, по сменама: када је осуђеница јела, примала посете, обављала телефонске разговоре, боравила на свежем ваздуху, када је обилажена итд. Евидентирани су обиласци Службе за обезбеђење на сваких два сата. У ОЗ Ужице, исто као и када је у питању мера принуде издвајање, Служба за обезбеђење води посебан дневник где се уписују сви значајнији догађаји и обиласци лица (извођење на свеж ваздух, узимање терапије, обедовање и слично), уз евидентирање података о службенику који је обишао лице и времена догађаја. **НПМ похваљује овакво поступање као пример добре праксе** и сматра да би, у складу са начелом одговорности, требало да га примене и други заводи.

15.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да сви заводи евидентирају све значајне информације о току извршења дисциплинске мере упућивања у самицу током целог дана и ноћи: почетак и крај мере, обиласке лица, обедовање, боравак на свежем ваздуху, телефонски разговор, посете и др.

РАЗЛОЗИ

Потребно је водити детаљну евиденцију о свим одлукама о упућивању у самицу као и о сваком преиспитивању тих одлука. У тој евиденцији треба да буду наведени сви чиниоци који су узети у обзир, као и информације на којима се заснивају. Такође треба да постоји евиденција о затворениковом мишљењу или одбијању да допринесе процесу одлучивања. Надаље, **треба водити детаљну евиденцију свих облика интеракције са особљем док је затвореник у самоци**, укључујући покушаје комуникације особља са затвореником, као и затвореникову реакцију на то.¹⁰⁴

¹⁰¹ Молдавија: Посета ЦПТ 2020. год, ЦПТ/Инф (2020) 27, пар. 100.

¹⁰² Србија: Посета ЦПТ 2007. год, пар. 106.

¹⁰³ Србија: Посета ЦПТ 2021. год, ЦПТ/Инф (2022) 03, пар. 100.

¹⁰⁴ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самоци, пар. 55.(ц).

Са друге стране, обиласци других службеника нису у складу са предвиђеном учесталостју, што је, као што је већ наведено, последица недовољног капацитета служби што утиче на могућности да одговоре на ову обавезу. На пример, у КПЗ Београд – Падинска Скепа нема података о обиласцима управника и нису евидентирани обиласци лекара у појединим данима; у КПЗ за малолетнике Ваљево лица тврде да управника, васпитача и лекара виђају искључиво на захтев; у ОЗ Зрењанин и СЗБ Београд нису евидентирани обиласци лекара викендом; у КПЗ Ниш су уочени нередовни обиласци васпитача и управника; у ОЗ Ужице лекар је обавио преглед пре извршења упућивања у самицу и једном је обишао дисциплински кажњено лице истог дана, а према службеним наводима медицински техничар често обилази лице, али не уписује у књигу обилазака.

16.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да у свим заводима осуђена лица на извршењу дисциплинске мере упућивање у самицу буду посећивана најмање у складу са прописаном учесталостју (лекарска контрола једном дневно, управник и васпитач једном у 7 дана), као и да се о овим посетама води уредна евиденција.

РАЗЛОЗИ

У случају затвореника који су одвојени или су то били, управа казног завода предузима неопходне мере за ублажавање потенцијалних штетних последица њихове изолације како по њих саме, тако и по заједницу по њиховом изласку из завода.

Здравствено особље не сме да има никакву улогу у изрицању дисциплинских или других ограничавајућих мера. Међутим, посебну пажњу мора да посвети здрављу затвореника који су подвргнути било ком виду присилног одвајања, што подразумева и свакодневно обилажење тих затвореника и пружање брзе медицинске помоћи и лечења на захтев таквих затвореника или затворског особља.¹⁰⁵

Лекар или квалификовани медицински техничар/медицинска сестра који за свој рад одговара том лекару, поклања посебну пажњу здрављу затвореника који су у самици, врши дневне визите таквим затвореницима и, на њихов захтев или захтев затворског особља, пружа помоћ и лечење без одлагања.

Управник затвора, или запослени кога он одреди, дужан је да сваког дана обиђе затворенике који се налазе у самици.¹⁰⁶

Управник затвора или други чланови управе требало би свакодневно да посећују затворенике који издржавају такву меру и да имају надлежност да издају наређење о укидању самице када је тај корак нужан услед затворениковог стања или понашања. Такође треба водити евиденцију о таквим посетама и с њима повезаним одлукама.

С друге стране, медицинско особље треба да обрати посебну пажњу на ситуацију у којој се налазе сви затвореници који су смештени у самицу. Медицинско особље треба да буде обавештено о сваком смештају у самицу и треба да посети затвореника одмах након смештаја, као и касније, и то најмање једном дневно, како би му пружило непосредну медицинску помоћ и лечење по потреби. Медицинско особље би требало да обавести управника затвора сваки пут када је затворениково здравље озбиљно угрожено смештајем у самицу.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Манделина правила, прав. 38.2. и 46.1.

¹⁰⁶ Европска затворска правила, прав. 43.2. и 60.6(ф).

¹⁰⁷ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 57.(б) и 63.

Помоћне књиге су: ... евиденција обиласка лица у самици и усамљењу....

Током извршења дисциплинске мере упућивања у самицу обавезна је лекарска контрола осуђеног најмање једном у току дана, а управник завода и васпитач су обавезни да га посете најмање једном у току седам дана.

Налази и запажања лекара и других овлашћених лица уносе се у књигу извршења дисциплинске мере упућивања у самицу.¹⁰⁸

У СЗБ Београд се догађа да се изречене мере упућивања у самицу не извршавају у овом заводу, због преоптерећености смештајних капацитета. У тим случајевима одлуке се ради извршења шаљу у матични завод, у који се лице враћа по завршетку лечења или у завод у коме ће лице издржавати казну затвора после извршене мере безбедности.

Приликом прве посете КПЗ Пожаревац – Забела нису постојали технички услови за извршење упућивања у самицу, јер су недостајале адекватне просторије за то, што је утицало и на могућност извршења ове дисциплинске мере. У међувремену су просторије обезбеђене, што је НПМ констатовао приликом друге посете овом заводу.

У ОЗ Нови Пазар, иако се ова дисциплинска мера ретко изриче, на њено извршење се чека дужи временски период јер се просторија за упућивање у самицу користи и за задржавање лица у кривичном поступку.

На одређена одуговлачења у дисциплинској процедури ЦПТ је указао у Извештају о посети Србији 2015. године. Пракса коју је Комитет тада уочио је да су се сва саслушања дисциплинске комисије и, сходно томе, извршење дисциплинских мера, догађала неколико месеци након покретања поступка.¹⁰⁹ Став ЦПТ је да расправа о дисциплинском поступку два месеца после наводног преступа не служи сврси одржавања реда у затвору и да би се дисциплинским преступима требало бавити брзо, путем фер и транспарентних процедура, због чега је упутио препоруку да се органи позабаве недостацима уоченим у вођењу дисциплинских поступака и да измене постојеће прописе са циљем да се осигура да дисциплинске комисије саслушају случајеве наводних кршења дисциплине у року од неколико дана, а не недеља или месеци након прекршаја.

Разумевајући објективне околности које могу довести до тренутне немогућности извршења упућивања у самицу, као што су оптерећени смештајни капацитети или недоступност одговарајућих просторија, НПМ ипак **скреће пажњу на то да би, ако се дисциплинска мера упућивање у самицу већ изриче, требало створити услове да ова мера оствари своју сврху одржавања реда и безбедности и праведног санкционисања прекршилаца, а да би, уколико нема услова за наведено, требало изрицати оне дисциплинске мере којима ће ова сврха остварити.**

¹⁰⁸ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 10. ст. 2. и чл. 165.

¹⁰⁹ На пример, у Казнено-поправном заводу у Нишу, један затвореник је извршавао меру од 15 дана упућивања у самицу у мају 2015. године, у вези са преступом који је учинио у новембру 2014. године. У овом заводу и у Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици затвореници су стављани под меру појачаног надзора неколико месеци пре саслушања пред дисциплинском комисијом.

2.6. МАТЕРИЈАЛНИ УСЛОВИ

Прописи уређују изглед просторије за извршење посебних мера усамљење и смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари и дисциплинске мере упућивање у самицу. За издвајање као меру принуде се говори о посебној просторији, без одређења како би она требало да изгледа.

Материјални услови које би требало да испуњава посебно осигурана просторија без опасних ствари, покушаји да се они обезбеде и потешкоће на које су наишли заводи су описани у поглављу које се бави овом посебном мером.¹¹⁰

За посебну меру усамљење је предвиђено да се она извршава у просторији која има услове који су прописани за просторију у којој се извршава дисциплинска мера упућивања у самицу.

Просторија у којој се извршава дисциплинска мера упућивања у самицу мора имати најмање четири квадратна метра и десет кубних метара простора. Остали прописани услови не одступају од општих услова које би требало да испуњавају спаваонице у заводима: просторија мора бити прозрачна, осветљена дневним и вештачким осветљењем, загрејана у складу са климатским условима, опремљена креветом и постељином, столом и столицом. Осуђеном се мора осигурати неограничен приступ води за пиће и санитарним уређајима.

2.6.1. КПЗ ШАБАЦ

У овом заводу се користи једна просторија/спаваоница, површине око 15,6 m². Просторија има велики прозор који се отвара, па у просторији има довољно дневне светлости и свежег ваздуха. Вештачко осветљење је добро. У просторији се налазе кревет, сто и столица који су причвршћени за под. На кревету су душек од сунђера, јастук и ћебе, а по смештању лица у просторију кревет се опрема чистом постељином - јастучницом, чаршавом и навлаком за ћебе. Просторија има радијатор, а иако у њој нема ормарића, прозорско окно је дубоко што омогућава да га лице користи као полицу и ту одложи своје личне ствари.



самица КПЗ Шабач

¹¹⁰ Поглавље 2.3. Посебна мера смештај у посебно осигурану просторију без опасних ствари.

У просторији се налази издвојени тоалет, у којем су нужник, туш и лавабо са чесмом. Према наводима службених лица, просторија је окречена прошле године, а у тренутку посете је изгледала уредно и чисто.



тоалет у самици КПЗ Шабац

Просторија је под видео надзором, а постављен је и тастер за позив службених лица у случају потребе.

2.6.2. КПЗ БЕОГРАД

За смештај лица на извршењу мера које подразумевају онемогућавања контакта са другим осуђеним лицима намењено је 15 просторија/спаваоница у блоку Д0. Блок представља један ходник, са низом спаваоница са обе његове стране. Овај блок се наслања на медицински, па је амбуланта у непосредној близини, а располаже и са једном службеном канцеларијом. Подцентар дежурне службе је на улазу у блок, што је случај и са осталим блоковима у овом заводу.

Све спаваонице су исте: површине око 10 m², за смештај по 1 лица. Од намештаја располажу са креветом, столом и столицом и већим орманом за личне ствари. У оквиру спаваонице је потпуно одвојен тоалет, површине око 1,8 m², у којем се налазе чувавац, који се користи и као туш, лавабо са чесмом и огледало. Спаваонице су опремљене прикључцима за струју и радијаторима. Прозор са решеткама омогућава адекватан доток свежег ваздуха и природне светлости. Вештачко осветљење је такође задовољавајуће.

Просторије су затечене у задовољавајућем стању у погледу хигијене и услова у њима. Постељина се пере на две недеље.



самица КПЗ Београд

2.6.3. КПЗ БЕОГРАД – ПАДИНСКА СКЕЛА



У овом Заводу се користе 4 просторије које се налазе у приземљу објекта затвореног одељења. Свака просторија је укупне површине око 6,25 m² укључујући и тоалет.

блок са самицама КПЗ Београд – Падинска Скела

Свака просторија има прозор који се отвара и омогућава добар доток природног ваздуха и светла, а вештачко осветљење је такође одговарајуће. У просторији се налазе кревет, сто и столица, али нема ормарића за одлагање личних ствари. Просторије имају грејање, а у тоалетима се налазе чучавци и умиваоници који су у добром стању. Хигијена свих просторија је добра.

Самице нису под видео надзором и у њима не постоји ни тастер за позивање службених лица, па се службеници обезбеђења дозивају јаким лупањем о врата. Ове просторије се налазе на извесној удаљености од службених просторија због чега их запослени често обилазе.



самица КПЗ Београд – Падинска Скепа

2.6.4. ОЗ НОВИ САД

Просторије за извршење самица се налазе у Одељењу притвора и за ове намене по потреби је на располагању 10 спаваоница.

Једна од просторија-спаваница је површине око 12 m². Просторија има велики прозор који се отвара, па је доток дневне светлости и свежег ваздуха добар. У просторији се налази један сингл кревет и један кревет на спрат. Сингл кревет се користи за седење, а преко пута њега се налази мањи сто. У просторији нема ормарића, па лица одлажу гардеробу и друге личне ствари на кревет који није предвиђен за спавање, као и на сто. Просторија има грејање – уграђен је радијатор. Тоалет је опремљен WC шољом и лавабоом са чесмом. Просторија изгледа уредно и чисто.



самица ОЗ Нови Сад

У просторији нема видео надзора ни тастера за позивање службених лица у случају потребе.

2.6.5. КПЗ ЗА МАЛОЛЕТНИКЕ ВАЉЕВО

За смештај лица на извршењу мера које подразумевају онемогућавање контакта са другим осуђеним лицима намењено је једно крило трећег павиљона. Овај павиљон је издвојен посебним оградним зидом. Друго крило истог објекта се користи за извршење мере притвора. Између два крила се налази просторија службеника обезбеђења, а испред ње мањи, приступни ходник. У овом ходнику је постављена телефонска говорница, различите информације од значаја за лица која су смештена овде (нпр. термини обављања телефонских разговора), као и сандучићи за подношење притужби, рачунајући и Заштитнику грађана. Оба крила имају своја шеталишта – просторе за боравак на свежем ваздуху. Такође, трећи павиљон има своје просторије за посете, две кабине које су преграђене сигурносним стаклом.

Крило за самице представља један ходник, са низом од по четири спаваонице са обе његове стране. За извршење самица се користи 7 спаваоница, а 1 спаваоница, која је већа, се користи за извршење других мера: дисциплинске мере издвајање у посебну просторију (за осуђене на казну малолетничког затвора)¹¹¹ или посебне мере смештај под појачани надзор. На почетку ходника је заједнички тоалет.

Просторије су димензија око 6 m² и имају потпуно издвојени мокри чвор површине око 1,3 m². Опремљене су са по једним лежајем, столом и столицом. У мокром чвору се налазе чуваца са испирачем и туш. Природно осветљење и свеж ваздух улазе кроз високо постављени прозор, заштићен решеткама. Управљање вештачким осветљењем је централизовано. У спаваоницама су постављени и радијатори.

Просторије су затечене у задовољавајућем стању у погледу хигијене и услова у њима, али је потребно кречење зидова. Такође, намештај је похабан од употребе и недостају батерије за туш, па вода тече кроз кратко прево које излази из цеви у зиду.



самица КПЗ за малолетнике Ваљево

¹¹¹ Чл. 130. ст. 6. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица ("Сл. гласник РС", бр. 85/05): Дисциплинска мера издвајања у посебну просторију је мера непрекидног борава два или више малолетника у посебној просторији.

Простор за боравак на свежем ваздуху је под видео надзором, има мању травнату површину и надстрешницу за заштиту од атмосферских падавина.

Наредбом управника су одређена правила понашања. Она се не разликују битно од правила понашања у редовном режиму извршења казне, те говоре о обавези чувања имовине, одржавања личне и хигијене и уредности просторија, поштовања реда и слично. У правилима је наведено и да бријачи стоје у касетама ван спаваоница и да се бријање обавља у заједничком купатилу, о чему је било више речи раније.¹¹² Ове наредбе су биле истакнуте на унутрашњим странама врата спаваоница, али су уништаване од стране лица која су овде боравила. Сада се налазе у неколико спаваоница, у приступном ходнику и у службеној канцеларији.

2.6.6. КПЗ ЗА ЖЕНЕ ПОЖАРЕВАЦ

У тренутку посете за извршење дисциплинске мере упућивање у самицу се користила просторија у приземљу десног крила затвореног одељења (стари павиљон), а за издвајања друга просторија у истом овом крилу. Међутим, овај објект је до новембра 2022. године, када је НПМ обавио контролну посету КПЗ за жене Пожаревац, исељен и у току су били радови на његовом рушењу, након чега ће се изградити потпуно нов павиљон.¹¹³

Осуђенице које су се налазиле у старом павиљону су привремено, док трају радови на изградњи павиљона за затворено одељење, смештене на неколико локација. Једно крило у приземљу новог павиљона, у коме се иначе налази полуотворено одељење, је опредељено за затворено одељење, а део осуђеница је смештен и у оближњи објект Одељења притвора КПЗ Пожаревац – Забела.¹¹⁴ По једна просторија у оба ова објекта је привремено намењена за извршење мера самице. У новом павиљону ова просторија је издвојена од спаваоница у крилу затвореног одељења, налази се у истом нивоу у истом делу зграде, али изван решетки које одвајају ходник затвореног одељења. С обзиром да је објект нов ова просторија, као и све друге у њој, у потпуности испуњава услове за боравак осуђеница. Просторија за самицу у Одељењу притвора КПЗ Пожаревац – Забела је једна у низу спаваоница у крилу затвореног одељења. Иако лошији него у новом павиљону КПЗ за жене, материјални услови овде су задовољавајући и свакако далеко бољи него у старом павиљону.

2.6.7. КПЗ ПОЖАРЕВАЦ – ЗАБЕЛА

У овом заводу се користе две просторије, довољне величине. Просторије су затечене проветрене, чисте, адекватно загрејане и добро осветљене. У просторијама постоје прозори и одвојени мокри чворови.

У просторијама се налазе по сто са столицом за обедовање и ормар за одлагање личних ствари. Постељину и ствари су лица која је НПМ затекао донела из својих спаваоница. У потпуно одвојеном мокром чвору се налазе нужник и умиваоник са чесмом и тушем.

Просторије нису под видео надзором, али према речима лица и запослених обилазе се више пута у току дана. У просторијама је постављен уређај за позивање службеника.

¹¹² Видети поглавља 2.2. Посебна мера усамљење и 2.5. Дисциплинска мера упућивање у самицу.

¹¹³ Више о томе у Извештају о посети КПЗ за жене Пожаревац бр. 411-68/22 од 5. децембра 2022. год.

¹¹⁴ Остале осуђенице које су биле у старом павиљону су премештене у КПЗ Панчево и ОЗ Београд.



самица КПЗ Пожаревац - Забела

2.6.8. ОЗ НОВИ ПАЗАР

За самицу се користи једна просторија, која се користи и за задржавање лица у кривичном поступку. У њој се налазе два кревета, сто, столица и мокри чвор, који је преградом одвојен од остатка просторије. Хигијена просторије је задовољавајућа, а просторија је окречена. Јачина вештачког светла је добра, као и доток природне светлости и свежег ваздуха. У просторији се налази и грејно тело. На креветима у тренутку посете није било постељине. Тиму НПМ је објашњено да завод располаже са комплетном постељином и да се лицу обезбеђује постељина приликом доласка у просторију. Иако је наведена просторија под видео надзором, обавештење о постојању видео надзора није видно означено ни на улазу у просторију ни унутар исте.



самица ОЗ Нови Пазар

2.6.9. ОЗ КРАЉЕВО

Користе се две просторије. Затечене су уредне и чисте, недавно су окречене, али су недовољно проветрене. Имају прозоре преко којих не допире довољно светлости, а вештачко осветљење је довољне јачине. У њима се налазе по кревет, сто и столица. Нема ормара за одлагање личних ствари, па се ствари држе на кревету. Мокри чворови се састоје од умиваоника са чесмом и чуцавца. Туширање се обавља три пута недељно у заједничком купатилу.

2.6.10. ОЗ ЗРЕЊАНИН

За смештај лица у самици је намењено осам спаваоница на два спрата (на једном три, на другом пет), које се иначе користе и за друге намене – здравствени карантин, редован смештај и сл. Када се користи за самице, из њих избацују вишак кревета.

Све спаваонице су исте: површине око 9 m², укључујући и мокри чвор површине око 1 m². Мокри чвор се састоји од чуцавца, који је одвојен завесом или параваном, као и умиваоника са чесмом. Од намештаја располажу са креветом, столом и столицом, нема ормана за личне ствари. Санитарни уређаји су у јако лошем стању од употребе. Спаваонице су опремљене радијаторима. Прозор са решеткама омогућава адекватан доток свежег ваздуха и природне светлости. Вештачко осветљење је такође задовољавајуће.

Просторије су затечене у солидном стању у погледу хигијене, понегде се љушти зид иако је кречено. На креветима су затечени стари поцепани сунђери који служе као душеци, а лица постељину добијају приликом смештаја. Могу да добију и телевизор, на захтев.



самица ОЗ Зрењанин

У свим спаваоницама су постављени тастери за позивање службеника, а једна просторија је под видео надзором, о чему постоји обавештење само на спољној страни врата.

2.6.11. КПЗ НИШ

Користи се 9 просторија намењених за извршење самице, које су недавно реновиране. Једна од просторија има прозор који се отвара, па је доток дневне светлости и свежег ваздуха добар. У просторији се налазе један кревет на спрат, сто и столица који су причвршћени за под. На лежајевима се налазе душеци сачињени од три коцке који не делују чисто. У другој просторији су биле две столице и сто и коцке душека које су чисте и очуване. У обе просторије-спаваонице нема ормарића, па лица која ту бораве одлажу гардеробу и личне ствари на лежај који не користе за спавање. Просторије имају грејање и ограђени чучавац, а у тренутку посете су изгледале уредно и чисто. Такође, у просторијама постоје видео надзор и тастер за позивање службених лица у случају потребе, који су у функцији.



самица КПЗ Ниш

2.6.12. КПЗ ПАНЧЕВО

Спаваонице које се користе за самицу се у погледу материјалних услова не разликују од спаваоница за редован смештај. Састоје се од малог ходника у којем су ормари за одлагање личних ствари, потом одељка са креветом, столом и телевизором, као и тоалета, који је у одвојеној просторији од остатка спаваонице. Лежајеви су опремљени новим троделним душецима. Свака спаваоница има вештачко и природно светло које допире кроз прозор. Прозори имају дупле баријере: спољне гвоздене решетке, док је једна половина прозора обезбеђена и металном плочом са отворима округлог облика. Епокси под са подним грејањем у свим просторијама обезбеђује адекватно грејање и хлађење. Тоалети су опремљени wc шољом, лавабоом, огледалом и чесмом и у добром су стању. Спаваонице су окречене и не назире се влага. У собама се, поред врата, налази аларм тастер Инфо и аларм тастер СОС.



самица КПЗ Панчево

2.6.13. ОЗ УЖИЦЕ

Просторија се налази у приземљу објекта, у пролазу између дежурне службе и одељења за смештај осталих лица лишених слободе. Ова просторија се користи и за боравак лица задржаних у кривичном поступку.

Површина просторије је око 12 m². У просторији се налази један кревет ланцима прикован уз зид. Кревет је уздигнут од земље и опремљен је душеком, ћебетом и јастуком. На кревету није затечена постељина, а од службеника је добијена информација да је лица добијају приликом смештања у просторију. Са друге стране зида налазе се клупа и један сто. Просторија се греје помоћу радијатора, изнад кога се налази прозор са решеткама који омогућава доток свежег ваздуха. Такође, природна и вештачка светлост су довољне јачине.

Просторија је окречена, није примећена влага и затечена је у задовољавајућем стању у погледу хигијене.

У склопу просторије налази се преграђен санитарни део, површине око 1 m², који се састоји од чувавца и туша. Санитарни уређаји су стари и истрошени и потребно је заменити их. Такође и плочице на зиду санитарног дела, а неколико плочица је отпало. Изван овог дела је постављен лавабо са чесмом.

Просторија је под видео надзором, који не покрива мокри чвор, али није истакнуто обавештење о видео надзору. Такође, у просторији нема тастера за позивање службеника, па их задржана лица позивају лупањем о врата.



самица ОЗ Ужице

2.6.14. СЗБ БЕОГРАД

У приземљу зграде у решеткама одвојеном делу ходника се налазе четири просторије, од којих су се у време посете НППМ две користиле за извршење самице, а остале две за редован смештај. Свака просторија је укупне површине око 14 m², укључујући и потпуно одвојен тоалет површине око 2 m².



самица СЗБ Београд

Свака просторија има прозор који се отвара и омогућава добар доток природног ваздуха и светла, а вештачко осветљење је такође одговарајуће. У просторијама се налазе два кревета на спрат и по један сто и столица. Ормарићи за одлагање личних ствари се налазе у ходнику испред просторија и лица на захтев добијају ствари од службеника обезбеђења. Просторије имају мање радијаторе и у њима је довољно топло. У тоалетима се налазе чувавци, туш и лавабо, који су у добром стању. Хигијена просторија је добра.



тоалет у самици СЗБ Београд

Самице нису под видео надзором и у њима не постоји тастер за позивање службених лица, па осуђени службенике обезбеђења дозивају лупањем о врата.

17.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити да у свим заводима за извршење кривичних санкција материјални услови у просторијама намењеним за извршење мера самице одговарају условима у спаваоницама које се користе у редовном смештају, а нарочито да:

- све просторије буду опремљене орманима за одлагање личних ствари;
- сви делови намештаја и санитарни уређаји буду у исправном стању;
- просторије буду окречене;
- просторије буду довољно осветљене;
- просторије буду проветрене;
- лежајеви буду опремљени чистим и исправним душецима;
- у просторијама које су под видео надзором буду истакнута обавештења о томе, на видна места унутар просторија;
- просторије буду опремљене уређајима за позив и комуникацију са службеницима.

РАЗЛОЗИ

Све просторије одређене за затворенике, а нарочито све просторије за спавање, морају да испуњавају све захтеве у здравственом смислу, при чему треба повести рачуна о климатским условима, а пре свега о кубатури ваздуха, минималној површини, осветљењу, грејању и проветравању.

У свакој просторији где затвореници живе или раде:

а) прозори морају да буду довољно велики да би затвореник могао да чита и ради при дневној светлости и тако направљени да омогућавају продирање свежег ваздуха и то било да постоји или не постоји вештачко проветравање;

б) вештачко осветљење мора да буде довољно да би омогућило затворенику да чита или ради не кварећи вид.

Санитарни уређаји треба буду одговарајући да омогуће сваком затворенику вршење природних потреба када год се за тим укаже потреба, и то на чист и пристојан начин.

Уређаји купатила и туша морају да буду довољни да би сваки затвореник могао и био дужан да их користи, са температуром која одговара клими и онолико често колико то захтева општа хигијена с обзиром на доба године и географски положај, али најмање једанпут недељно у умереној клими.

Сви делови завода које затвореници редовно користе морају да се прописно одржавају и да увек буду беспрекорно чисти.

Сваки затвореник мора да располаже, у складу са месним и националним стандардима, засебним креветом и засебном постељином у довољној количини, која при преузимању мора да буде чиста и која мора да се одржава у пристојном стању, те мења довољно често да би била чиста.

Општи животни услови обухваћени овим правилима, укључујући и оне који се односе на осветљење, проветравање, температуру, санитарне уређаје, исхрану, воду за пиће, боравак на свежег ваздуху и физичке вежбе, личну хигијену, здравствену заштиту и одговарајући лични простор, односе се на све затворенике, без изузетка.¹¹⁵

С обзиром на стање у самици, Поткомитет за превенцију тортуре је истакао да би кревети и одговарајући душеци требало да буду доступни свим затвореницима, укључујући и затворенике који се држе у самици (ЦАТ/ОП/ХНД/1, став 227 (а) и ЦАТ/ОП/ПРИ/1, став 280).

Правила 12 и 13 Стандардних минималних правила прописују да објекти за притвор треба да обезбеде довољно санитарних уређаја како би се затвореницима омогућило да одржавају личну хигијену. Према томе, ћелије које се користе за самицу треба да садрже тоалет и умиваоник унутар ћелије. У свом извештају о посети Грчкој из 2006. године, ЦПТ је приметио да ћелије за изолацију у затвору Комотини нису испуниле неопходан минимални стандард за санитарне уређаје јер су затвореници били приморани да користе нужник као умиваоник. Други фактори животне средине, као што су температура, ниво буке, приватност и мекани материјали за ћелијски намештај такође могу бити умешани у самицу.¹¹⁶

Услови смештаја затвореника, а нарочито просторије за спавање, морају бити складу са принципима поштовања људског достојанства, што већег поштовања приватности, и испуњавати здравствене и хигијенске услове, уз посебно вођење рачуна о величини просторије, запремини ваздуха по кубном метру, осветљењу, грејању и вентилацији.

У свим објектима у којима затвореници живе, раде и проводе слободно време:

а. прозори морају бити довољно велики да, у нормалним условима, омогуће читање и рад уз природно светло, и омогуће доток свежег ваздуха, осим уколико не постоји одговарајући систем за вентилацију;

б. вештачко осветљење мора бити у складу са признатим техничким стандардима; и

ц. мора постојати алармни систем помоћу којег затвореници могу одмах позвати затворске службенике.

Све просторије затвора морају се стално одржавати и чистити.

Приликом пријема затвореника у затвор, ћелија или други смештај у који су распоређени мора бити чист.

¹¹⁵ Манделина правила, прав. 13. – 17, 21. и 42.

¹¹⁶ Ванредни извештај Специјалног известиоца за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, пар. 32. и 51.

Затвореницима се мора омогућити неометано коришћење санитарних просторија које испуњавају хигијенске услове и где је омогућена приватност.

Сваки затвореник има право на засебан кревет и сопствену постељину која се одржава и довољно често мења.

Ћелије које се користе за усамљење затвореника треба да испуњавају минималне стандарде за смештај затвореника, наведене у овом правилнику.¹¹⁷

Приступ одговарајућем тоалету и одржавање добрих хигијенских стандарда представљају суштинске компоненте хуманог окружења.

Надаље, затвореници морају имати одговарајући приступ тушевицама или купатилима. Такође је пожељно да текућа вода буде доступна унутар ћелијског смештаја.¹¹⁸

Комитет сматра да свим лицима лишеним слободе у затворима треба обезбедити, као минимум:

- пристојне услове за спавање и боравак и средства за одржавање чистоће: одговарајуће санитарне услове, укључујући тоалете и тушеве, воду за прање, средства за чишћење, веш, производе за личну хигијену.

ЦПТ је развио дуготрајне и детаљне стандарде о пристојним условима за спавање и боравак, које овде није потребно понављати. Довољно је рећи да сви затвореници морају да имају свој кревет, лични ормарић, животини простор са одговарајућим намештајем, да имају грејање, вештачко и природно осветљење, вентилацију и приступ свежем ваздуху, као и довољно личног животног простора.

Да би се достигао праг пристојности, свим затвореницима се такође морају обезбедити средства за одржавање чистоће, укључујући лак приступ чистом тоалету који је потпуно функционалан, одговарајућим санитарним условима, топлој води за прање, тушу (ако је могуће на дневној бази, али најмање два пута недељно), средствима за чишћење, за прање веша и за личну хигијену.

Не само да сваки затвореник требало да има кревет, чист јастук, ћебе и душек, већ би требало да има и чист душек разумног квалитета и издржљивости; душеке треба мењати ако су непоправљиво оштећени и то најмање на сваких неколико година. Пречесто, ЦПТ и даље проналази старе, са стеницама, танке, поцепане, умрљане душеке од пене у местима детенције. Постељине и јастучнице затвореника такође треба мењати чистом постељином у довољно честим интервалима (најмање два пута месечно). Сваки новопридошли затвореник треба да добије комплетан сет чисте постељине.¹¹⁹

Ћелије које се користе за самицу требало би да испуњавају исте минималне стандарде као и оне које се користе за смештај других затвореника. Зато би требало да буду одговарајуће величине, да имају довољно природног светла и да буду опремљене вештачким осветљењем (у оба случаја довољним за читање), као и да имају одговарајуће грејање и проветравање. Такође морају бити опремљене неким средством комуникације са затворским особљем. Ћелије морају бити опремљене тако да омогуће затвореницима да у пристојним условима задовољавају физиолошке потребе, као и да се туширају барем онолико често колико то раде затвореници под нормалним затворским режимом. Затвореницима у самицама треба дозволити да носе уобичајену затворску одећу, да једу исту храну као и остатак затворске популације, укључујући посебну исхрану када је то потребно. Што се тиче простора за вежбање који користе ови затвореници, он треба да буде довољно простран за стварну физичку активност и заштићен од падавина и сунца.

Делегације ЦПТ пречесто наилазе на ситуације у којима један или више основних стандарда нису испуњени, посебно када су у питању затвореници који су упућени у самицу као

¹¹⁷ Европска затворска правила, прав. 18.1, 18.2, 19.1 – 19.3, 21. и 53А(е).

¹¹⁸ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 49.

¹¹⁹ Стандарди ЦПТ: Праг пристојности за затворе – критеријуми за процену услова притвора, пар. 68, 72. - 74.

результат дисциплинске мере. На пример, ћелије које су предвиђене за овакву врсту самице често се налазе у подрумским просторијама без довољно природног светла и проветравања, а у ове просторије лако продире влага. Те ћелије су углавном мале, величине понекад од 3 до 4 m². У вези с тим, ЦПТ посебно истиче да ниједну ћелију мању од 6 m² не би требало користити за смештај затвореника. Простор за вежбање који користе затвореници у већини случајева такође је недовољан.

Устаљена је пракса да у ћелијама у којима су смештени затвореници који су упућени у самицу по казни постоји мало намештаја, који је углавном причвршћен за под. Те ћелије би ипак требало да буду опремљене барем столом, одговарајућим намештајем за седење преко дана (нпр. столицом или клупом) и одговарајућим креветом и постељином за коришћење преко ноћи. Када су у питању ћелије у којима су смештени затвореници који издржавају друге врсте самица, ЦПТ сматра да би оне требало да буду опремљене исто као и ћелије које користе затвореници на нормалним локацијама.¹²⁰

Осуђени има право на смештај који одговара савременим хигијенским условима и месним климатским приликама.

Просторије у којима осуђени живе и раде морају бити чисте, суве, проветрене, загрејане и довољно осветљене, како природним, тако и вештачким светлом које омогућава читање и рад без сметњи за вид. Спаваоница мора бити толико пространа да на сваког осуђеног дође најмање осам кубних метара и четири квадратна метра простора.

Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за личну хигијену.

Сваки осуђени има право на засебан лежај.

Просторија у којој се извршава дисциплинска мера упућивања у самицу мора имати најмање четири квадратна метра и десет кубних метара простора. Просторија мора бити прозрачна, осветљена дневним и вештачким осветљењем, загрејана у складу са климатским условима, опремљена креветом и постељином, столом и столицом.¹²¹

Смештај осуђеног одговара савременим здравственим, хигијенским и просторним условима и месним климатским приликама.

Просторије у којима осуђени у заводу живе и раде су чисте, суве, проветрене, загрејане и довољно осветљене како природним, тако и вештачким светлом које омогућава читање и рад без сметњи за вид.

Просторије у заводу имају примерену санитарну опрему која омогућава обављање физиолошких потреба у чистим условима кад год то осуђени жели, уз обезбеђење приватности.

Постељина се састоји од: душека, јастука, јастучнице, чаршава, ћебади и навлаке за ћебе.

Постељина осуђених мења се два пута месечно, а по потреби и чеиће.

Завод осуђеном обезбеђује посебан орман за одлагање ствари које може користити у заводу.

Осуђеном се омогућава купање и топла вода за купање најмање три пута недељно, а радно ангажованом осуђеном свакодневно, у условима којима се обезбеђује његова приватност.

Просторија за купање мора бити одговарајуће опремљена и загрејана.¹²²

Просторија у којој се извршава мера упућивања у самицу мора имати најмање четири квадратна метра и десет кубних метара простора. Просторија мора бити прозрачна, осветљена дневним и вештачким осветљењем, загрејана у складу са климатским условима, опремљена креветом и постељином, столом и столицом.¹²³

¹²⁰ Стандарди ЦПТ: Боравак затвореника у самици, пар. 58. – 60.

¹²¹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 77. ст. 1, чл. 79. и чл. 164. ст. 1.

¹²² Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, чл. 15. ст. 1, чл. 16. ст. 1. и 6, чл. 18. ст. 2. и 3, чл. 20. ст. 2. и чл. 21. ст. 3.

¹²³ Правилник о дисциплинском поступку према осуђеним лицима, чл. 17. ст. 1.